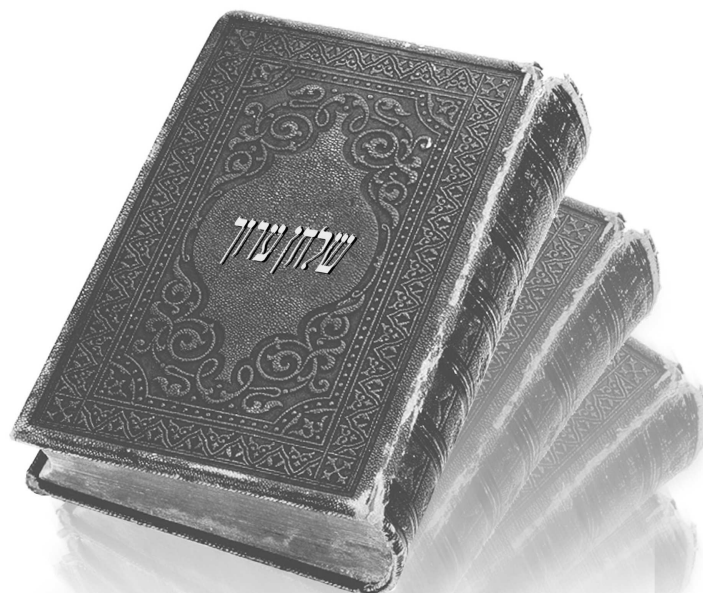

קנין הלכה

3

מראי מקומות

מס' 20

חודש חשון תשפ"ב

או"ח הלכות פסח

סי' תמב סעיפים א-ה סימן תמז סעיפים א-ד

לתשומת לבכם: במראי מקומות אלו הושקע עמל רב. אין להעתיק, לצלם וכד' ללא קבלת אישור בכתב מ"דרשו"

לחודש השון

או"ח סימן תמו סעיפים א - ה, סימן תמו סעיפים א - ד

ישלמוד:

ב"י סימן תמג - מסעי"ב ואילק

ט"ז סימן תמג מס"ק ב' ואילק

מאן אברהם

שצרי תשובה

רצ"א

קנין הלכה

סימן תמב

סעיף א

המשנה בפסחים דף מב. ותוס' שם ד"ה ואלו. גמ' שם דף מג. הרי אלו באזהרה וכו' עד ש"מ נוקשה לר"א לית ליה. דף מג: א"ר אבהו אמר ר' יוחנן כל איסורין שבתורה וכו' עד דף מד. ואי משטר קשטר ואכיל לית ביה כזית בכדי אכילת פרס.

במשנה [דף מב.] מובאים שני דינים, דין מאכלים שהם תערובת חמץ, וכן דין חמץ נוקשה שלא נתערב, כגון עמילן של טבחים וקולן של סופרים.¹

ונחלקו הראשונים בכיבור הדין המבואר במשנה "ואלו עוברין בפסח":

א. רש"י [ד"ה ואלו] והרמב"ם [בפירוש המשנה, וכן בפ"ד מהל' חמץ ה"ח] ביארו שעוברים על חמץ זה בלאו דכל יראה ובל ימצא.

ב. רבינו תם [תוס' שם ד"ה ואלו וברא"ש פ"ג סי' א] מפרש שהמשנה מתייחסת לאיסור אכילה, דסובר תנא דמתניתין דתערובת חמץ וכן חמץ נוקשה בעיניה עובר האוכלן בלאו דכל מחמצת לא תאכלו, אך אין בהם איסור כל יראה ובל ימצא.²

ונבאר תחילה דין תערובת חמץ:

איסור אכילה

בגמ' [דף מג.] הביאו כרייתא שנחלקו רבי אליעזר ורבנן בדין תערובת חמץ, דלר"א האוכלה עובר בלאו, ורבנן אמרו דעל עירובו אינו עובר כלל.

עוד מבואר בגמ' [דף מד.] שבתערובת חמץ אשר שיעור החמץ שבה הוא כזית בכדי אכילת פרס, אין חכמים חולקים על ר' אליעזר וגם הם מסכימים שיש באכילתה איסור תורה.³

ביאורים והערות

1. בכיבור מהותו של חמץ נוקשה כתב רש"י [דף מג. ד"ה מאן תנא] שהוא חמץ רע, והר"ן על הרי"ף [דף יג. ד"ה זומא] כתב שהוא חמץ שאינו ראוי לאכילה, ויבואר עוד להלן בעמוד 7.

2. ועיין ברא"ש שמבואר דלפי ר"ת אין איסור תורה בשהיית החמץ הזה [תערובת חמץ וחמץ בעיניה]. ולענין אם יש איסור דרבנן בשהייתו או דסגי בביטול בעלמא, כתב הרא"ש דתלוי בשני הטעמים שנאמרו בהא דהצריכו חכמים לבער את החמץ ולא סמכו על ביטול, דאם הטעם משום שמא יבוא לאוכלו, גם בתערובת חמץ ובחמץ נוקשה קיימת גזירה זו וצריך לבערם, ואם הטעם הוא משום שכשם שהחמירה התורה בחמץ לעבור עליו בכל יראה ובל ימצא החמיר גם חכמים שלא לסמוך על הביטול, אין זה שייך בחמץ זה שאינו עובר עליו בכל יראה ובל ימצא ודי לו בביטול לחודיה.

3. בגמ' לא נתפרש האם האוכל תערובת חמץ שיש בו כזית בכדי אכילת פרס חייב כרת, ולפום ריהטא כל שאינו בטל מן התורה [והיינו מין בשאינו מינו, להסבירים דנותן טעם אינו בטל מן התורה] ואוכל פרס מן התערובת ובתוך כך אכל כזית חמץ, יש בזה חיוב כרת. [ולשיטת ר"ת שגם בטעם בעלמא אמרין טעם כעיקר מן התורה, ונתהפך ההיתר להיות אסור, גם באכילת כזית מן התערובת חייב כרת]. אמנם הרמב"ם [פ"א ה"ו] פסק שאף בתערובת שיש בה כזית בכדי אכילת פרס אינו חייב כרת רק עובר בכל מחמצת לא תאכלו, וזה לשונו "אין חייבין כרת אלא על אכילת עצמו של חמץ, אבל עירוב חמץ כגון כותח הבבלי וכו' וכל הדומה להן מדברים שהחמץ מעורב בהן אם אכלן בפסח לוקה ואין בו כרת שנאמר כל מחמצת לא תאכלו", והמ"מ נתקשה מאי שנא מחלב ודם שאם אכל מהן כזית בכדי אכילת פרס חייב כרת. והאריכו בזה האחרונים, עיין בשו"ת משכנות יעקב [או"ח סי' לג], ובמנחת ברוך [סי' נא] ובחזו"א [או"ח סי' קכד

קנין הלכה

ולענין פסק הלכה במחלוקת ר"א ורבנן פסקו הרי"ף והרא"ש והטור כרבנן, והיינו שאם יש בתערובת כזית בכדי אכילת פרס חייב על אכילתה, ואם אין בה כזית בכא"פ אינו חייב.

והפוסקים התקשו דלהסוברים בעלמא דטעם כעיקר דאורייתא למה לא יהא חייב האוכל כותח הבבלי גם לרבנן דר' אליעזר. ותריץ הטור [כאן] דבכותח הבבלי ושאר התערובות המובאות במשנה לא מיירי שהחמץ נתן בהם טעם גמור אלא רק נתן בהם קיוהא בעלמא, ולכן לא נאמר בזה דין טעם כעיקר, וגם לא נתהפך ההיתר להיות איסור, אלא שאם יש בחמץ כזית בכדי אכילת פרס אין הוא בטל ויש בו איסור תורה, ואם אין בו כזית בכא"פ נחלקו בזה ר"א ורבנן.

העולה מב"ל הנ"ל:

שימת רוב הראשונים שלענין אכילת תערובת חמץ מין בשאינו מינו, אם החמץ נותן טעם בתערובת דינו כמו שאר איסורי תורה בתערובת, דיש סוברים דטעם כעיקר דאורייתא, [ויש הסוברים עוד דכאשר יש טעם אמרינן דההיתר מתהפך לאיסור]. ויש הסוברים דטעם כעיקר לאו דאורייתא אך בנתערב ממשו של איסור ה"ז חמור טפי ואינו בטל כשהוא נותן טעם. ודעת הרמב"ם [פמ"ו מאכ"א ה"ג] שרק כאשר יש באיסור כזית בכדי אכילת פרס אינו בטל מן התורה, וכיון דקיי"ל בשו"ע [יו"ד סי' צח] דמחמרינן כמ"ד טעם כעיקר דאורייתא, לכן מחמרינן שיש איסור תורה באכילת התערובת.

וכשאין החמץ נותן טעם רק קיוהא בעלמא כתב הטור שכזה אין דין טעם כעיקר, אלא דאם יש כזית בכדי אכילת פרס ואכל כל הפרס לוקה ויש בו כרת, ואם אין בו כזית בכא"פ קיי"ל כרבנן שהחמץ בטל ברוב. אמנם מבואר בטור שגם להרי"ף והרא"ש יש איסור דרבנן שלא לאכול תערובת זו אף כשאין בה כזית בכא"פ.

איסור שהיית תערובת חמץ בפסח

לענין שהיית תערובת חמץ בפסח, יש להבחין בין תערובת שעובר בה באיסור תורה דכל יראה ובל ימצא וחייב לבערה מן התורה, לבין תערובת שאינו עובר איסור תורה בשהייתה, וחייב לבערה מדרבנן מחמת גזירה שמא יבוא לאכול ממנה. ויש בזה נפק"מ להלכה לענין קנס דחמץ שעבר עליו הפסח, שתערובת האסורה בשהייה מן התורה קנסו בה שלא לאוכלה ושלא ליהנות ממנה אחר הפסח, ותערובת שאיסור שהייתה אינו אלא מדרבנן לא קנסו בה קנס דחמץ שעבר עליו הפסח.⁴

וכתבו הפוסקים דפשוט שחמץ שמותר לאוכלו מן התורה מותר גם להשהותו בביתו מן התורה ואין בו לאו דכל יראה ובל ימצא.

ביאורים והערות

לדף מד.]. ובביאור הגר"א [או"ח סי' תנג ס"ב] כתב דלפי הרמב"ם והרי"ף גם בחלב ודם אין חיוב כרת כשאכלן בתערובת, אף אם הוא מין בשאינו מינו ויש בו כזית בכדי אכילת פרס.

4. ויש אופנים מועטים שקנסו אחר הפסח גם בתערובת שאיסורה מדרבנן, כגון במקרה שהחמץ הוא דבר המעמיד [כמבואר להלן] (סעיף ה), ואף שהמג"א (ס"ק ט) כתב דמזה שהטור חייב לבערו מוכח דס"ל דמעמיד אסור מהתורה, החק יעקב (ס"ק טז) כתב שאין דבריו מוכרחים, ד"ל דמעמיד דרבנן ומ"מ חייבוהו לבער כיון שהוא כמו בעין, וכן הסכים הפמ"ג (א"א ס"ק ט), או במקרה שהתערובת לא אירעה במקרה אלא סדר הכנתה הוא ע"י עירוב חמץ, שבתערובת זו גזרו חכמים שלא יתבטל החמץ ברוב. [והיינו אף באופן שעירב את החמץ ע"מ לאוכלו קודם הפסח, שלא עבר בזה על איסור ביטול לכתחילה, דמ"מ דין כללי הוא בתערובת איסורים, שאם באופן קבוע רגילים לתקן את המאכל ע"י תערובת איסור, גזרו חכמים שלא יתבטל האיסור אף כשאינו בגדר נותן טעם. דין זה מובא בשו"ע (יו"ד סי' קלד), ובב"י (או"ח סי' תמז) בשם רבינו ירוחם, בנידון האלמוד"ן].

קנין הלכה

לאו דבל יראה ובל ימצא בתערובת חמץ

יש להבחין בין אופנים שונים של תערובת חמץ:

- א. תערובת מין במונו, כגון שנתערב קמח של תבואה שהחמיצה בקמח של היתר במילה מן התורה ברוב, ואין איסור תורה באכילתה או בשהייתה [מג"א ס"ק א, ומשנ"ב ס"ק א] ולענין קנס אחר הפסח, אם הוא תערובת לח בלח מותר לאוכלו אחר הפסח, אך בתערובת יבש ביבש כתב הראב"ה לאסור אחר הפסח כיון שהחמץ בעין, וכמבואר להלן [אות ז].
- ב. תערובת מין בשאינו מינו ונתערב גופו של החמץ ואין שישים נגדו, כגון שנתערב שכר של שעורים בשכר אחר, מחמריגן דנותן טעם ברוב ואסור מהתורה באכילה אף באופן שאין בו כזית בכדי אכילת פרס, וכן חייב לבערו מן התורה כזית בכדי אכילת פרס.⁵
- ג. תערובת מין בשאינו מינו ונתערב גופו של החמץ ואין שישים נגדו, אך אין הוא נותן טעם אלא רק נותן קיוהא כגון כותח הבבלי, נחלקו בה הפוסקים:
 - א) יש אומרים שאין בה לאו דבל יראה ובל ימצא אלא אם יש כזית חמץ בכדי אכילת פרס.⁶
 - ב) השו"ע [כאן] נקט בדעת הרמב"ם דעובר בבל יראה ובל ימצא כל שיש בתערובת זו כזית חמץ, אף כשאין בו כזית בכא"פ.⁷
- ד. וכתב המשנ"ב [ס"ק א] דהיינו כשבתוך הכלי יש כזית חמץ שאינו בכדי אכילת פרס.
 - ה. תערובת שיש בה טעם בעלמא ולא ממשות חמץ, כגון שבישל תבשיל עם חמץ ואח"כ הוציא את החמץ ונשאר טעמו בתבשיל, נחלקו בה הפוסקים:
 - א) העולת שבת [ס"ק א] כתב דלמאי דמחמריגן דטעם כעיקר דאורייתא יש בזה גם לאו דבל יראה ובל ימצא [וכן כתבו הפר"ח והבית מאיר].
 - ב) החק יעקב [ס"ק א] כתב דנראה דאף למ"ד טעם כעיקר דאורייתא מ"מ אינו עובר בבל יראה ובל ימצא, כיון שאין כאן צורת חמץ כלל.⁸

ביאורים והערות

5. כן נקט הטור [כאן], וכפי שהובא לעיל, דבכל מקום שיש איסור תורה בתערובת זו בשאר איסורין, יש איסור תורה גם בחמץ בין באכילה ובין בשהייה.
- והנה שיטת הרמב"ם [פ"א חמץ ה"ו] דאין לוקה מהתורה על אכילת תערובת חמץ אלא אם יש בה כזית בכדי אכילת פרס, [וכן שיטתו בשאר איסורין (פ"ט"ו מאכ"א ה"ג) דאין לוקין מן התורה אלא בתערובת שיש בה כזית בכא"פ]. והנה הרמב"ם הנ"ל איירי לענין אכילת תערובת חמץ, ולהלן [פ"ד ה"ח] כתב דיש לאו דבל יראה ובל ימצא בתערובת חמץ [כגון כותח הבבלי ומורייס] ולא כתב דהיינו דוקא כשיש כזית בכא"פ. ונחלקו בזה המ"מ והכ"מ:
 - א) המ"מ [פ"ד ה"ח] כתב שהעיקר שאין לאו דבל יראה אלא אם יש בתערובת כזית בכא"פ.
 - ב) הכ"מ [שם] כתב דאף שאינו לוקה על האכילה משום דהוה כאוכל חצי זית היום וחצי זית למחר, מ"מ עובר בבל יראה דסו"ס יש כאן כזית חמץ, ומאי נפק"מ אם יש בו כזית בכא"פ או אין בו. [והמשנ"ב (ס"ק א) כתב דמירי שהכל נמצא בכלי אחד ונמצא הכלי מצרפם לכזית].
6. כן משמע בטור, דאזיל בשיטת הרי"ף והרא"ש דכל שאין כזית בכא"פ אין גם איסור בשהייתו, וכן כתב המ"מ [פ"ד ה"ח] בדעת הרמב"ם.
7. כן כתב השעה"צ [ס"ק א], שהשו"ע נקט כשיטתו בכסף משנה דיש לאו דב"י וב"י אף כשאין כזית בכא"פ.
8. ועיין בבית מאיר שכתב לתמוה על סברא זו, דמנין לחלק בין צורת חמץ עומדת לאינה עומדת.

קנין הלכה

[ולכן לשיטתו אינו נאסר בהנאה אחר הפסח, ולענין אכילתו אחר הפסח כתב דאפשר דראוי להחמיר, ולדינא כתב הפמ"ג דבמקום הפסד מרובה יש להקל כהחק יעקב שלא לאוסרו בהנאה אחר הפסח].

- ה. תבשיל שהתבשל בכלי חמץ: האחרונים⁹ כתבו לחלק בזה בין אם נתבשל קודם הפסח לנתבשל בפסח: א] אם נתבשל קודם הפסח, מותר להשהות את התבשיל בפסח אף אם הכלי היה בן יומו בשעת הבישול [דהיינו שבישול חמץ בכלי בתוך כד השעות שקדמו לבישול התבשיל], ואף שאין שישים בתבשיל כנגד החמץ הבלוע בכלי. מעם ההיתר הוא משום דמצרפין בזה את שיטות הראשונים הסוברים דיש בחמץ היתר דג"ט בר ג"ט כשנבלע קודם הפסח, דמיקרי היתרא בלע, וכיון שלפי הראשונים האלו מותר אף לאכול את התבשיל בפסח לכן אין מחמירים לאסור שהייתו.¹⁰
- ב] אם נתבשל התבשיל בתוך הפסח צריך לבערו אף אם כלי החמץ לא היה בן יומו, כך הביא המשנ"ב [סוף ס"ק א] בשם החיי אדם.
- ו. כלי שבלוע בו חמץ אפילו הוא בן יומו מותר להשהותו בפסח, [כך מבואר בגמ' דף ל.], וכתב המג"א [סי' תנא ס"ק א] בשם הראב"ן ורבינו ירוחם דהטעם שאין עובר בזה על כל יראה ובל ימצא הוא מכיון שהחמץ בלוע בתוך הכלי ואינו נראה.
- ז. תערובת שיש בה משהו חמץ, מן התורה מותרת אף באכילה ולכן אינו עובר בה משום כל יראה ובל ימצא. ויתבאר להלן [סי' תמו ס"ד וסי' תסז] שלדעת השו"ע מותר למכור תבשיל זה לנכרי, והרמ"א כתב דנוהגין לשרוף הכל מחשש תקלה.¹¹
- אמנם בתערובת יבש ביבש במושהו כתב המג"א [סי' תמו ס"ק יא] שחייב לבערה דסו"ס יש חמץ בביתו, [ואף אם נתערב קודם הפסח נקטיגן דחזור וניעור].¹²
- ולענין קנס אחר הפסח כתב הב"ח [סי' תסז] בשם המרדכי הארוך בשם הראב"ה שאסור אף אחר הפסח, דאף שאיסור אכילתו ושהייתו אינו מהתורה רק מדרבנן מ"מ כיון שהחמץ בעין קנסו בזה. והובאו הדברים בחזו"א [סי' קיט סוף ס"ק כב].

חמץ נוקשה

דין נוסף שאמור עליו במשנה [דף מב.]. "ואלו עוברין בפסח" הוא דין חמץ נוקשה [שאינו מעורב בהיתר אלא עומד בפ"ע] כגון עמילן של טבחים וקולן של סופרים. ולפי רש"י והרמב"ם שביארו במשנה "ואלו עוברין" היינו שעוברין עליהם בלאו דכל יראה ובל ימצא, סובר תנא דמתניתין דגם על חמץ נוקשה עוברים בלאו דכל יראה ובכל ימצא, ולחלן יבואר פסק ההלכה בזה.

ביאורים והערות

9. חק יעקב [ס"ק א.], גר"ז [סעיף ח].

10. וכתב הגר"ז [ס"ח] שיוזהר להצניע את התבשיל בחדר שאינו רגיל לילך לשם כל ימי הפסח, שלא יבוא לאוכלו. עיין פמ"ג [א"א ס"ק ח] שכתב שאם בישל חומץ בכלי חמץ בן יומו קודם הפסח אין בזה היתר של ג"ט בר ג"ט כיון שהחומץ הוא דבר חריף, ולכן צריך לבער בפסח כל מאכל שיש בו טעם חמץ. ולגבי אינו בן יומו בחריף כתב הפמ"ג דיש לעיין בזה, וציין לשו"ע יו"ד [סי' צו ס"א].

11. וכתב השו"ע דאם הוא ביום שמיני של פסח מותר להשהות התערובת עד אחר הפסח, [והיינו אף באופן שנתערב החמץ קודם שמיני של פסח, כמובא במשנ"ב סי' תסז ס"ק מג.]. וכתב הבית מאיר שבמקום שגם ע"י מכירה לנכרי יגרום לו הפסד מרובה מאוד, מותר להשהות התבשיל עד אחר הפסח.

12. ותערובת לח בלח שנתערבה קודם הפסח במושהו מותר אף לאוכלה כיון שאין החמץ חוזר וניעור, וכ"ש שאין צריך לבערה.

קנין הלכה

גדר חמץ נוקשה

כתב רש"י [דף מג. ד"ה מאן] וז"ל [דף יג. בדפי הרי"ף ד"ה זומא] דחמץ נוקשה הוא חמץ רע שאינו ראוי לאכילה. וכתב המג"א [ס"ק א] דאין הכוונה שאינו ראוי לאוכלו כלל, שהרי אסרו חכמים להשהות חמץ זה בבית מחשש שמא יבוא לאוכלו, אלא צ"ל דראוי לאכילה קצת.

והטור והמג"א [ס"ק א] כתבו דחמץ נוקשה היינו שאינו חמץ גמור, וכן כתב החזו"א [סי' קמז] שאין חימוצה בצורת החימוץ הראוי [ולכן גם אינו ראוי לאכילה כ"כ].

ומצינו בגמ' כמה אופנים חלוקים של חמץ נוקשה:

- א) חיטי קורדנייתא שהם חמץ דרבנן, וכתבו תוס' [דף ו: ד"ה משש] שהם קשין דהוו חמץ נוקשה.
- ב) שיאור, דהיינו הכסיפו פניו או כקרני חגבים, שבם התחיל חימוצו ולא נגמר הוא חמץ נוקשה, [דף מב.].
- ג) עמילן של טבחים וקולן של סופרים הובאו במשנה בתורת חמץ נוקשה ואולי הוא משום שלא נתגבלו כראוי. 13
- ד) בגמ' מנחות [דף נד.] איתא דלרבנן אם חימץ עיסה בתפוחים לא הוא חמץ גמור רק חמץ נוקשה. [ועיי"ש בתוס' וכן בתוס' פסחים [דף לה: ד"ה ומי] שכתבו דמי פירות עם מעט מים הם ממהרים להחמיץ אבל חימוצם הוא חמץ נוקשה]. 14

להלכה: לא נקטו הפוסקים [ריב"ש סי' ג ומ"מ פ"ד הי"א] כתנא דמתניתין שאסר שהיית חמץ נוקשה מן התורה, ומ"מ חייב לבערו מדרבנן. 15 ומטעם זה פסק השו"ע [סי' תמו סי"ב ומקורו בריב"ש הנ"ל] שאין חמץ נוקשה ששהה בפסח באיסור נאסר אחר הפסח, כיון שלא עברו בשהייתו איסור תורה. 16

וכתב המג"א [ס"ק א] שלפי רש"י והרמב"ם שנקטו בביאור המשנה [דף מב.]. דכל שיש איסור תורה באכילתו יש איסור תורה בשהייתו, ה"נ כל שאין איסור תורה בשהייתו אין איסור תורה באכילתו, ואין באכילת חמץ נוקשה איסור תורה. עוד כתב המג"א [שם] דין זה דחמץ נוקשה קיל משאר חמץ אינו אלא באופן שמעולם לא החמיץ לגמרי, אבל חמץ גמור שנתקלקל חייבים לבערו מן התורה עד שיפסל מאכילת כלב, וכמבואר לקמן [בס"ב].

חמץ נוקשה המעורב קודם הפסח בהיתר [ואין שישים נגדו]

מלשון הגמ' [דף מג.] משמע שדוקא חמץ נוקשה בעיניה אסור, אך אם נתערב ה"ז מותר [ופשוט דהיינו כשאין שישים נגדו, דאם יש שישים נגדו גם חמץ גמור בטל]. וכתב המג"א [ס"ק ב] שדין זה מובא בשו"ע בסעיף זה, וזהו שכתב השו"ע דדבר שיש

ביאורים והערות

13. עיין בחזו"א [סי' קטז ס"ק ב] שכתב דכל שהקמח מתגבל בצורה מקולקלת גם החימוץ משונה.
14. וכתב החזו"א [שם] שקמח שנתגבל עם מי פירות וקצת מים בודאי אינו רע לאכילה, ומ"מ הוא חמץ נוקשה כיון שחימוצו משונה.
15. ובביאור הגר"א [ס"ק ב] וכן בפמ"ג [מ"ז סוף ס"ק ב] כתבו שלדעת הרמב"ם יש איסור תורה דבל יראה ובל ימצא על קולן של סופרים וכיוצא ב, דרק כשדיבקו בו ניירות כתב הרמב"ם [פ"ד הי"א] שאין בהם לאו דבל יראה משום שאין צורת החמץ עומדת. וע"ע בפמ"ג [מ"ז ס"ק ב] שכתב בדעת הראב"ה דס"ל שבחמץ נוקשה יש איסור תורה, ואח"כ כתב דאפשר דאף לדידן יש איסור תורה בחמץ נוקשה, רק לא לאו דב"י וב"י ולכן לא קנס ר"ש אחר הפסח.
16. כן מפורש בתוס' [דף ב. ד"ה אור] שהביאו דאף דשיאור הוא חמץ נוקשה, מ"מ חייב לבערו מדרבנן וכלשון המשנה שיאור ישרף, וכן כתב בשו"ת הריב"ש [סי' ג]. והמג"א [ס"ק א] הביא שדעת הטור [סוף סי' תמז] אינה כן, אלא דחמץ שאין בו איסור תורה באכילתו מותר גם לערבו לכתחלה קודם הפסח ולשהותו. ועיין במחה"ש שביאר דמש"כ דמותר לשהותו היינו אף כשהוא בעיניה שלא ע"י תערובת.

קנין הלכה

בו תערובת חמץ ואינו ראוי לאכילה דמותר לקיימו בפסח.¹⁷ וע"ע במקור חיים [ס"ק ה הובא בהגהות רע"א על המג"א ס"ק ז] שכתב דהחמץ שניתן בתריאקה מותר בהנאה אף שלא נפסל מאכילת כלב, משום דלא גרע מנוקשה ע"י תערובת.

דין חמץ נוקשה בערב פסח

עיין בשו"ת נודע ביהודה [קמא ס"ו כא] שהאר"י לצדד להתיר חמץ נוקשה בערב פסח, ועכ"פ התיר בשעה חמישית. ועיין בשו"ת [סי' תמוז ס"ק ג] שהביא את דברי הנוב"י, וכתב דלהסוכרים שחמץ נוקשה אסור מן התורה יש לאוסרו גם בשעה חמישית. והחזו"א [סי' ק"ו ס"ק ב] סתם דאין לנו אלא דברי הראשונים שאוסרין בזה, דלא חילקו חכמים בדבר.

שיעור חמץ נוקשה שאוסר

עיין במג"א [סי' תמוז ס"ק ה] שהביא דנחלקו בזה המהרי"ל והמהר"א"י אם חמץ נוקשה בפסח אוסר במשהו, ונקט המג"א לקולא כמהרי"ל, שאינו אוסר במשהו.

קילור ורטייה ואיספלנית

השו"ע הביא דין קילור ואספלנית ותריאקה שנתן לתוכן חמץ שמותר לקיימן בפסח, שמקור הדין הוא בתוספתא [פ"ג ה"ב]. ומה שכתב שהטעם הוא משום שנפסדה צורת החמץ מקורו ברמב"ם [פ"ד ה"י].

ועיין בחזו"א [סי' קמז ס"ק ז ד"ה שם] שתמה דמה בכך שאין צורת החמץ עומדת אטו בעיני תורתא דחמץ. ולכאורה לפי המג"א [ס"ק ב] י"ל דשורש ההיתר הוא משום דהוי נוקשה בתערובת, דמתוך שאין כאן חמץ נוקשה בעין אלא הוא מעורב ואין צורתו ניכרת כלל לכך לא גזרו בו חכמים]. והח"ק יעקב [ס"ק ו] הביא בשם הכל בו דהראב"ד חולק על הרמב"ם וכתב הטעם משום שכבר נתבטל מתורת חמץ קודם זמנו, [ועיי"ש שכתב דלהראב"ד שרי גם לאוכלו בפסח].

והחזו"א כתב לבאר דכוונת הרמב"ם שהחמץ הזה נקבע בו שאינו משמש לאוכל רק לתשמיש אחר, ודמי לכופת שאור שייחדה לשיבה וטח פניה בטיט. [ועוד דין דכיון שעירבן בדברים שאין ראויין לאכילה בטלי טפין]. עוד הוסיף החזו"א דאפשר דהדברים שכתב בהם הרמב"ם שבטלה צורת החמץ אין הכוונה שהטעם פג באמת, אלא רק מחמת סיבות חיצוניות דעתו של אדם קצה בהן, וכגון בצק שדיבוקו בו ניירות, ועוד הוסיף דנראה דכל אלו ראויין לאכילה ע"י הדחק אלא שנתבטלו במחשבת האדם. ולפי"ז חלוק דין עריבת העבדנין מקילור ואספלנית, שבעריבת העבדנין אכן נפסל החמץ מאכילת אדם, ואילו בקילור ואספלנית ראויין לאדם אלא מחשבת האדם מבטלת מתורת חמץ.¹⁸

ביאורים והערות

17. אמנם צ"ב, דהשו"ע כתב וז"ל כגון עריבת העבדנין שנתן לתוכה קמח וכו', ומקורו של דין זה הוא בגמ' [דף מה:], ומשמע שם שההיתר הוא משום שהחמץ נפסל לגמרי מאכילה קודם זמן איסורו. ואולי המג"א נקט ששאר הדינים שבשו"ע [קילור ואספלנית] יסוד ההיתרים הוא משום דהוי נוקשה ע"י תערובת.

18. ועיין ברמב"ם [שם הי"ב] שהוסיף דבהנהו [קילור ואספלנית ותריאקה] שאינן מאכל אדם או אינן מאכל כל אדם [רק מאכל חולים] נהי דמותר לקיימן מ"מ אסור לאוכלן. ובטעם האיסור לאוכלן כתב החזו"א [סי' קמז ס"ק ז ד"ה שם הי"ב] דנראה דמיירי שלא נפסלו ממאכלי אדם אלא שהן נמאסות על האדם מחמת הפעולות שנעשו בהן, ואפילו הן מעורבות בדברים מרים אם אפשר להפריד החמץ מהן אין זה בגדר נפסל, ולכן שייך בזה איסור. [והוסיף החזו"א דאף אם לא הפריד את החמץ ואכל את התערובת עם הדברים המרים שבה אין זה בגדר אכילת דבר שנפסל, כיון שאפשר להפריד את החמץ מהן, אלא הוי בגדר אכילה שלא כדרך דיש בה איסור דרבנן]. והמשנ"ב [ס"ק כא] כתב דטעם איסור האכילה בתריאקה הוא משום דכיון שאכלו אחשביה, [וכעין מש"כ הרא"ש (ובפרק ב' ס"א) בענין חרכו קודם זמנו עד שנפסל מכלב דמ"מ אסור לאוכלן].

קנין הלכה

בענין שכר ושאר משקאות חריפים הנעשים מחמין

בשו"ת משאת בנימין [סי' נח] כתב דפשוט שהמשקה הנעשה מן האדים העולים מהתבואה שהחמיצה נידון כגוף החמין עצמו ואינו בגדר זיעה בעלמא, והראיה מתשו' הרא"ש [כלל בו] שכתב שהזיעה העולה מהמחבת של חלב שבתוך הכורה יש לה דין חלב, וה"נ אדים אלו העולים מן התבואה אשר הם עיקרה ותכליתה של המאל"ץ להוציא ממנו את האדים האלו. וכדברי המ"ב כתב גם בשו"ת חכם צבי [סי' כ] וכן כתבו החק יעקב והפרי מגדים והמקור חיים והחיי אדם. [ודלא כבעל המגיני שלמה שנקט שהי"ש אינו אלא זיעה בעלמא, והאריך בזה הפנ"י (קידושין דף ל"ח בקונטרס החדש)].

גם בשו"ת משכנות יעקב [חיו"ד סי' סח ד"ה ולענין שכר] צידד לומר כן לענין איסור חדש דהשכר אינו אלא זיעה בעלמא, ודלא כדמשמע בשו"ת הרא"ש ובמרדכי שנקטו דיש בזה איסור תורה, אך עיי"ש במשכנ"י דאפשר שלענין איסור חמין גם הוא מורה לאיסור, משום שנאמר נפש לרבות את השותה ובכלל זה המחיה את החמין וגמעו, משא"כ לענין איסור חדש.

סעיף ב

מקור הדין של פת שעיפשה הוא כברייתא [דף מה:], ובהא דבענין שתתעפש עד שלא תהא ראויה לכלב, הקשה הר"ן שם [דף יג: בדפי הרי"ף] דהא בעלמא קי"ל בנמ' [ע"ז דף סח] דנבילה שאינה ראויה לגר לאו שמה נבילה ואין בה איסור, והיינו דסגי בזה שאינה ראויה לאדם. ותירץ הר"ן דכשם שאמרו בנמ' [ע"ז דף סח] שעיסה שהחמיצה יתר על המידה מחמת שאור של תרומה שניתן בה אינה מותרת משום שראויה לחמץ בה עיסות אחרות, כן הכא בפת שעיפשה מתוך שראויה לחמץ בה עיסות אחרות אין בה היתר של נבילה שאינה ראויה לגר. וכן הביא המג"א [ס"ק יד] שהפמ"ג דייק מהמג"א שסברא זו דראוי לחמץ בו עיסות אחרות מחייבת ביעור מן התורה, אמנם אם נתעפשה עד שאינה ראויה אף לכלב הרי היא מותרת, דבכה"ג חשיבא כעפרא בעלמא.

פת שעיפשה אחר זמן האיסור

בנמ' [דף מה:] הנ"ל לא נתפרש מתי נתעפשה הפת, אמנם [בדף כא:] איתא דאם יחרך את החמין קודם זמנו מותר ליהנות ממנו אחר זמנו, וכתבו תוס' [שם ד"ה חרכו] והרא"ש והר"ן [ריש פרק ב] דמיירי שחרכו עד שאין ראוי לכלב, דומיא דפת שעיפשה ומבואר מדבריהם שדין חמין שחרכו ודין פת שעיפשה שוין, וכשם שבחרכו אין היתר אם חרכו אחר זמנו כן הדין בפת שעיפשה¹⁹. והשו"ע סתם כאן דבריו, אך להלן [סעיף ט] כתב במפורש דדוקא נתעפש קודם זמן איסורו מותר לקיימו וליהנות ממנו בהגיע זמן איסורו²⁰.

ביאורים והערות

19. ודעת הריטב"א [דף מה:] בשם הרא"ה דאם נפסלה מאכילת כלב ה"ז מותר לקיימה אף אחר שעת איסורו דהוי כעפר, והביאו השעה"צ [ס"ק יט], וכתב דאפשר שזו גם דעת הרמב"ם, אמנם לדינא כתב דהעיקר כרוב הראשונים שאחר זמנו אין היתר אף בנסרחה מאכילת כלב. ועיין שם בשעה"צ שכתב דכפמ"ג צידד דאולי חיוב זה הוא מדרבנן, אך ציין לגר"ז [סעיף כא] שכתב שהוא מן התורה. והחזו"א [סי' קטז ס"ק יא] כתב דנראה שאיסור ההנאה בנתעפש או נתחרך אחר זמנו הוא מן התורה, דכיון שחמין הוא איסור הנאה, ובאיסורי הנאה איתא דאם הן מן הנקברים אפילו נשרפו והפכו לאפר ה"ז אסור, וכתב החזו"א דנראה שאיסור זה הוא מן התורה, דאיסורי הנאה לא פקע איסורן במה שנתבטלו מתורת אוכל, וכיון שנשאר עליהם מן התורה תורת איסור הנאה של חמין מסתבר דה"נ עדיין קיימת בהם מצות תשבייתו לבערן מן העולם.

20. וכתב הר"ן דה"ה אם בתוך הפסח נתן קמח במים לצורך מלוגמא ונסרחה קודם שהחמיצה, הרי היא מותרת לאחר שהחמיצה, דקודם שהחמיצה הוי כמו קודם זמן איסורו.

ולענין עיסה שנסרחה מאכילת אדם ועדיין ראויה לכלב, הביא השעה"צ [ס"ק כה] את דברי הפמ"ג שצידד לומר דכיון שנפסלה מאדם

קנין הלכה

ולענין פת שעטיפשה בערב פסח אחר זמן איסור חמץ, כתב המקור חיים שבכה"ג אין חובה לבערה, ואף דאסורה בהנאה מ"מ מותר לקיימה בביתו וליהנות ממנה אחר הפסח, והובאו דבריו בשעה"צ [ס"ק כ.]. ועיי"ש בשעה"צ שצייין להגר"ז, והגר"ז [ס"ק כא] כתב דאם נפסל מאכילת כלב אחר שעת הביעור דהיינו שעה שישית חייב מן התורה לבערו מן העולם.

סעיף ג

מקור הדין של השו"ע והרמ"א הוא בדברי הרמב"ם [פ"ד הי"א], ונחלקו הפוסקים בביאור מה שכתב הרמב"ם שמותר לקיים את החמץ הזה משום שאין צורת החמץ עומדת:

- א. המ"מ כתב דעצם זה שנתן חלב החיטה כבגדיו או את הקולן [הדבק] בניירות מבטל אותם מתורת חמץ, ודימו זאת לעריכה שנתן לתוכה עורות.²¹ ועיין בחזו"א [סי' קמז ס"ק יב ד"ה שו"ע] שכתב דשורש ההיתר הוא בזה שהאדם מבטלו מתורת אוכל, ודמי לכופת שאור שייחדה לשיבה, ואף שבכופת שאור בעינין טח פניה בטיט, סבור המ"מ דגם נתנית החמץ כבגד ובנייר חשיבי כטח פניה בטיט אף שקצת ממנו מבצבץ לחוץ, דסו"ם עשה מעשה רב של גילוי דעת שאין כאן מאכל רק דבק. [גם לענין גזירה שמא יבוא לאוכלו וה"נ חזי לשרותו ולעשות ממנו עיסות, כתב החזו"א דמ"מ נפשו של אדם מרחקן ולא חיישינן שיבוא לאכלן]. וכן פסק השו"ע.
- ב. התרומת הדשן [ח"א סי' קיז, ח"ב סי' קמט הובא בבי"י] נקט דכל שהחמץ נראה לעין ומבצבץ אינו בכלל ההיתר של הרמב"ם שאין צורת החמץ עומדת. וביאר החזו"א [סי' קמז ס"ק יב] דס"ל דלא דמי לכופת שאור שטח בפניה בטיט כיון שהחמץ נראה וגלוי לעין.

גם דעת המהרי"ו [ריש סי' קצג] שחמץ שבחלונות צריך ביעור כיון שנראה לעין.²²

עוד דן החזו"א לבאר שדעת המחמירין בנראה החמץ היא מחשש שמא יבוא לאוכלו. [והוסיף שאם נפסל מאכילת אדם קודם הפסח ואינו ראוי לחמץ בו עיסות אחרות אין טעם לאסור].

להלכה: כתב הבה"ל [ד"ה ויש] דנראה מסתימת האחרונים דיש להחמיר כדעת התה"ד, [אמנם הביא דהפר"ח כתב דהעיקר כהשו"ע, וכן נקט המ"ז וכן משמע מהטור], ומ"מ לגבי כורכי ספרים המשתמשים בדבק חמץ צידד הבה"ל להקל משום שאין החמץ מבצבץ לחוץ, ועוד שאין עתיד להסירו לעולם וי"ל דהוי כנפלה עליו מפולת.

כתב בתה"ד [ח"ב סי' קמט] דאם דיבק הנייר קודם שלושים יום לפני הפסח כבר נתקשה ונעשה מאוס ואינו חייב לבערו, וכתב המשנ"ב [ס"ק יז] דדמי לפת שעטיפשה עד שאין ראויה לכלב. והחזו"א [שם ד"ה כתב המ"ב] כתב דלכאורה מה שנפסל לכלב

ביאורים והערות

בעודה עיסה אין זה אלא חמץ נוקשה, ואינו חייב לבערו מן התורה, וכן כתב המקור חיים. והחזו"א [סי' קמז ס"ק יב] הביין שכוונת הפמ"ג אף בנסרחה אחר שהעיסה נתחמצה, ותמה החזו"א דכאשר נתחמצה העיסה ה"ז חמץ גמור [אף שעדיין לא נאפתה ולא נראתה לאכילה], ואם מעתה נסרחה אסורה היא מהתורה ככל פת שעטיפשה בתוך הפסח.

21. וקצ"ע דלכאורה ההיתר בעריבת העבדנין הוא משום שהחמץ נסרח ואינו ראוי אף לכלב, משא"כ חמץ זה שמדובק בניירות או בבגדים שהיתירו משום שהאדם ביטלו מתורת חמץ, וכדין כופת שאור שייחדה לשיבה.

22. עיין טור שכתב בשם הראב"ה דמה שהצריכו לבער קולן של סופרים מיירי באופן שהנייר בעצמו מיתקן בכך כעין עיבוד וניכר החמץ. [לכאורה נראה כונתו דכשם שדבר המעמיד לא בטל וחייב לבערו דחשיב כאילו הוא בעין, כן הקולן של סופרים אשר הוא מעבד ומתקן את הנייר חשיב כאילו הוא בעין]. וכתב הגר"א [ס"ק יב] שמשמע מדברי הראב"ה כהתה"ד ומהרי"ו דכל שניכר החמץ לא אמרינן דדמי לכופת שאור.

קנין הלכה

מחמת יובש לא מיקרי שנתבטל מתורת חמץ, כיון שיכול לשרותו ולעשות ממנו פת, ודמי לקמח יבש שאף אם אין בהמה אוכלתו אין דינו כעפרא, אלא עיקר ההיתר משום דהוי ככופת שאור שייהדו ליישיבה, ונפשו של אדם מקצה אותו מלאוכלו, ואם עבר עליו ל' יום חשיב מגואל מפי ונפסל ע"י מחשבתו של האדם.

דבק חלונות שאין בו כוית

כתב המג"א [סוף ס"ק ה'] שאם יש בחלון פחות מכוית א"צ לבער לכו"ע וכדין בצק שבסדקי עריכה או בצק המדובק בבית. [ועיין בגר"ז שביאר דאם יש כמה ניירות מדובקים בחלון אחד, כל נייר נידון לעצמו לענין שיעור זית ואין החלון מצרפן לכוית, והובא במשנ"ב [ס"ק יז].

וכתב החזו"א [שם ד"ה תמב] דרק כאשר החמץ מכצבץ לחוץ הוא כוית יש בזה חשש, משום שהחמץ המכוסה בנייר בטל מתורת חמץ, וכדין כופת שאור שייהדו ליישיבה וטח במיט.

סעיף ד

מקור הדין של תריאקה הוא בדברי רב האי גאון המובאים ברא"ש [פ"ג פסחים ס' ד] וברמב"ם [פ"ד ה"י והי"ב]. ונתבארו בסעיף זה כמה הלכות:

- א. מותר לקיים התריאקה בביתו, וטעם ההיתר נתבאר ברמב"ם [פ"ד ה"י] שהוא משום שנפסדה צורת החמץ, ועיין לעיל [סעיף א] בדין קילור ואספלנית שנתבאר דין זה.²³
- ב. אסור לאכול את התריאקה, כך מבואר ברמב"ם [פ"ד הי"ב] וכתב המשנ"ב [ס"ק כא] הטעם משום דכיון שאכלו אחשביה.²⁴
- ג. מותר ליהנות מהתריאקה. כן כתב התה"ד [ס' קכט], והובא במג"א [ס"ק ז]. וכתב התה"ד הטעם משום דלא גרע מפת שעופשה, וכן הביא המשנ"ב [ס"ק כב].²⁵
- ד. עוד הובא בשו"ע דאף שהחמץ אינו אחד משישים בתריאקה מ"מ אסור הוא, והיינו בסתמא אף כשנתערב קודם הפסח, ומכאן למדו הפוסקים שדעת הרמב"ם דאמרינן חוזר ונייעור. ועל זה כתב הרמ"א כאן שבסימן תמוז [סעיף ד] יבואר דקו"ל דאינו חוזר ונייעור.²⁶

ביאורים והערות

23. אי משום דהוי כחמץ נוקשה ע"י תערובת [כן נראה לכא"ו מהמג"א ס"ק ו], או משום דביטלו מתורת אוכל וכעין כופת שאור שייהדו ליישיבה [חזו"א]. ועי"ש עוד שהחמץ יעקב הביא את דעת הראב"ד דהטעם משום שנתבטל החמץ קודם זמנו, והתיר אף לאוכלו, והיינו דס"ל דהוי כחרכו קודם זמנו עד שנפסל מאכילת כלב. [וברא"ש (פ"ג ס' ד) כתב שרה"ג למד טעם ההיתר מק"ו ממלוגמא שנסרחה, וצ"ע דמלוגמא לא חזיא אף לכלב משא"כ תריאקה, ועיין להלן במש"כ].

24. וזה כשיטת הרא"ש [פ"ב ס' א] דגם חמץ שנפסל מאכילת כלב אסור לאוכלו, דנהי דאינו ראוי לכל אדם מ"מ איהו קאכיל ליה, ולכאורה היינו משום דאחשביה. [והר"ן ריש פרק שני התיר גם לאכול את החמץ שנפסל קודם זמנו, וע"ע בהערה הקודמת בדברי הראב"ד המובאים בחק יעקב (ס"ק ו). והחזו"א (סי' קטז ס"ק ז) כתב דמיירי שלא נפסלו ממאכל אדם אלא שהן נמאסות עליו מחמת הפעולות שנעשו בהן, ולכן אסור לאוכלו, והובאו הדברים לעיל (סעיף א בהערה)].

25. ובהגהת רע"א הביא את דברי המקור חיים [ס"ק ה] שתמה על דברי התה"ד דלא דמי לפת שעופשה, דפת שעופשה נסרחה אף מכלב משא"כ תריאקה, וכתב המקור חיים דיש לומר דט"ס הוא וצ"ל דלא גרע מנוקשה, והיינו דנוקשה ע"י תערובת שרי לקיימו בפסח כמבואר במג"א [ס"ק ב], וכל שמותר לקיימו מותר בהנאה כמבואר בחק יעקב [סי' תמוז ס"ק יח].

26. ועיין במשנ"ב [ס"ק כג] שהביא דבספר חמד משה תמה על דברי הרמ"א דהא תערובת התריאקה היא תערובת יבש ביבש, וביבש ביבש פסק הרמ"א [סי' תמוז ס"ד] דאמרינן חוזר ונייעור. ושם הבאנו מש"כ החזו"א ביישוב קושיא זו, דלפי האחרונים המובאים במשנ"ב [סי'

קנין הלכה

כתב הפמ"ג דאף להסוברים דאין חוזר וניעור, מ"מ נפק"מ לדין זה שאם נכרי עירב משחו חמץ בתריאקה בתוך פסח אסור לאוכלו כדן חמץ בפסח במשחו.

סעיף ה

בסעיף זה מובא דין שכר הנעשה משעורים, ודין דבר שהועמד או הוחמץ ע"י שמרים של חמץ.

שכר של שעורים

כתב הרא"ש [פ"ג פסחים סי' א בשם ר"ת] דשכר שלנו העשוי משעורים יש בו הרבה יותר מכוית בכדי אכילת פרס, ולכן לכו"ע חייב על שתייתו מן התורה, וכן עובר עליו בכל יראה ובל ימצא. ומשמע בנמרא ובראשונים שגוף השעורים היה נימוח בתוך השכר.

וכתב המג"א [ס"ק ח] דלמאי דמחמינן בעלמא כהסוברים דמעם כעיקר דאורייתא [שו"ע יו"ד סי' צח], אף אם לא היה בשכר כוית חמץ בכדי אכילת פרס היה מוזהר עליו מן התורה.²⁷

גבינה שהעמידה בחומץ של שכר

מקור הדין של העמדת גבינה בדבר האסור הוא בגמ' ע"ז [דף לה.], עיי"ש שמבואר בגמ' שהחמירו בגבינה שהועמדה ע"י קיבה של עבודה זרה ואסורה בהנאה, אף שלא אסרו שאר תערובות בהנאה כגון מוריים, והטעם "דכיון דאוקמיה קא מוקים חשיב ליה כמאן דאיתיה לאיסורא בעיניה". וכן לשון הרמב"ם [פמ"ז מאכלות אסורות הכ"ו] לגבי מעמיד גבינה בשרף פגי ערלה או בע"ז "שהרי הדבר האסור הוא הנכר והוא שעשה אותה גבינה". ולפי"ז כתב הראב"ן [הובא במרדכי ע"ז סי' תתכז], שהמעמיד גבינה בחומץ של שכר שעורים חייב לבערה, שהרי זה כאילו החמץ הוא בעין, והובאו הדברים בטור סימן זה.

מקור דין מעמיד

מלשון המ"ז [ס"ק ד] שכתב דאם יש ספק אם העמיד בחמץ ה"ז ספיקא דאורייתא ולחומרא, משמע שנקט שמעמיד אסור מן התורה, וכך הביא האליהו רבא בשם אמרכל שעבר בזה בכל יראה מן התורה. וכן כתב המג"א [ס"ק ט] בדעת הטור שהעתיק את דברי הראב"ן שחייב לבער את הגבינה, אף שלדעת הטור א"צ לבער חמץ שאיסורו מדרבנן, וכתב המג"א דסובר הטור דמעמיד אסור מן התורה. אמנם החק יעקב [ס"ק טז] כתב שאין דברי המג"א מוכרחים,

ביאורים והערות

תמו סוף ס"ק לג] הסוברים דהא דיבש ביבש חוזר וניעור הוא רק כשבישלו בתוך הפסח ונתן טעם זה בזה [ודלא כהמג"א] א"ש דין תריאקה דהכא אינו מבשלם יחד. [וקצ"ע דמ"מ כשלועסן יחד נותנים טעם זה בזה]. ובחזו"א [סי' קיז ס"ק ה] כתב ישוב אחר לדברי הרמ"א, דכיון שבמצב הנוכחי נפסל החמץ מאכילת אדם, וכל זמן שאינו אוכלו לאו חמץ הוא, אלא דכשאוכלו אמרינן דאחשביה, בזה י"ל דכבר נתבטל קודם הפסח ואינו חוזר וניעור בפסח.

27. דדוקא בכותח הבבלי הצריכו כזית בכדי אכילת פרס כדי להתחייב עליו, משום שהחמץ לא ניתן בו אלא לקיוהא בעלמא ולא ליתן טעם [וכמו שכתב הטור], משא"כ בשכר של שעורים דהשעורים ניתנים בו כדי ליתן טעם ואמרינן בזה טעם כעיקר. [וכ"כ בחידושי הגהות על הטור סק"ז בשם מהר"ח].

קנין הלכה

די"ל דאף דהא דמעמיד אינו בטל הוא מדרבנן, מ"מ מאחר שדנו אותו חכמים כאילו הוא בעין חייבין גם לבערו, וכן הסכים הפמ"ג [א"א ס"ק ט].

ובשם האיפור והיתר הביא המג"א שדין דבר המעמיד אינו אלא מדרבנן, וכן נקטו הח"י והפמ"ג ושאר פוסקים להלכה.²⁸

ולענין דיעבד אם עבר ולא ביער את הגבינה שהועמדה בחמץ, הביא החק יעקב [ס"ק טז] דהסכימו האחרונים שהגבינות נאסרות, והביא כן גם מתשובות הנחלת שבעה, והוסיף הח"י דמהאחרונים משמע דכל הגבינה אסורה בהנאה אחר הפסח ולא סגי בהולכת דמי החמץ המעורב בה לים המלח [אף שלענין תערובת חמץ כתב המג"א [סי' תמוז סי"א] שיש להחזיר בהנאה אחר הפסח ע"י הולכת הנאה לים המלח], והטעם משום דהוי כמו שהחמץ הוא בעין. אמנם הוסיף שבמקום הפסח מרובה יש להחזיר את הגבינה בהנאה [ע"י הולכת דמי החמץ לים המלח] והעתיקוהו המקור חיים, החיי אדם והמשנ"ב [סוף ס"ק כז].²⁹

בדברי המג"א סוף ס"ק ט בשם הרדב"ז

כתב המג"א [סוף ס"ק ט] בשם הרדב"ז דגבינה שהעמידה בקיבה אשר הושרתה מעת לעת בכלי חמץ, אסור לאוכלה בפסח אך מותר להשתותה, והיינו שדינה כמאכל שנתבשל קודם הפסח בכלי חמץ דאסור בפסח באכילה אך מותר להשתותה, [דכיון שלכמה פוסקים מותר הוא אף באכילה בפסח מדין ג"ט בר נ"ט לכן לא מחמירין שלא להשתותה]. והמחצית השקל הביא את קושית החמד משה דהכא אין המעמיד אסור מצד עצמו רק משום שבלע חמץ, והרי החמץ לא העמידו. וכתב המח"ש דאה"ג דאין לאסור כאן מדין דבר המעמיד, אלא מיירי באופן שאין שישים בהיתר נגד הקיבה וחיישינן שכולה בלועה מחמץ, א"נ שהעמיד את הגבינה בפסח עצמו, דאז אסור החמץ במשהו.

בדברי הפ"ז ס"ק ד במה שהקשה מיו"ד סי' פז

הפ"ז [ס"ק ד] הקשה למה מחמירין בגבינה שהועמדה בחמץ, והרי החמץ היה עדיין מותר ובכה"ג י"ל דאין דין מעמיד, כדמצינו בשו"ע יו"ד [סי' פז סעיף יא] שאם העמידו גבינה בעור קיבה שנשחטה אין כאן איסור כיון שהמעמיד מותר. ונרחק הפ"ז לתרץ דחזור האיסור וניעור בפסח, דאף דבעלמא אין מחמירין בלח בלח שיהא חוזר וניעור מעמיד שאני. והפמ"ג [מ"ז ס"ק ד] תמה על הפ"ז דהא לגבי בשר בחלב הטעם שהקלו במעמיד אינו משום ענין כללי שמעמיד של היתר לא גזרו בו, אלא רק בבשר בחלב, כיון שכל איסור בשר בחלב נאמר רק כשיש נתינת טעם, לכן בדבר המעמיד שאין בו כדי ליתן טעם לא גזרו כלל דין בשר בחלב, אבל לגבי איסור חמץ כיון שהגבינה הזו הועמדה ע"י חמץ ה"ז כאילו החמץ ניכר בה, וכשמגיע פסח היא אסורה מן הדין, ולא מטעם דחוזר וניעור.

מעמיד רביעי או חמישי

האחרונים עסקו במשקה הנקרא מע"ד אשר היו רגילים להעמידו ע"י שמרים, ולפעמים העמידוהו בשמרים של שכר שעורים

ביאורים והערות

28. ובשו"ת חת"ס יו"ד סי' עט] האריך בדין דבר המעמיד, וכתב דמעמיד חמור מטעם כעיקר, דבמורייס של גויים לא החמירו לאסור בהנאה אף שיש בו טעם יין, ובגבינה שהועמדה באיסוה"ג החמירו לאסורה בהנאה.

29. בשער הציון [ס"ק נ] ציין למהר"ם לובלין, אמנם המהר"ם לובלין [סי' קכא הובא בח"י ס"ק טז] לא איירי בעיסה שנתחמצה קודם הפסח בשמרי חמץ [דעיסה זו היא חמץ גמור], אלא בעיסה שנתחמצה אחר הפסח בשמרי שכר שעבר עליהם הפסח בהיותם בעין. [והחק יעקב הביאו ללמוד ממנו דאף דבעלמא מקילין בחמץ שעבר עליו הפסח ונתערב אחר הפסח, הכא במעמיד חמיר טפי דהוי כאילו הוא בעין, אמנם במהר"ם לובלין עצמו לא כתב כן אלא כתב בקצרה דכיון דלטעמא עבידא לא בטלה].

קנין הלכה

ולפעמים בשמרים של משקה מע"ד אחר. וכתב המג"א [ס"ק ט] דאף אם העמיד משקה זה במע"ד אחר אשר הוא רביעי או חמישי למע"ד שהועמד בשכר יש לאסור, שע"י ההעמדה הוי כאילו המע"ד הראשון עצמו חמץ, וכן השני והשלישי עד לעולם. [ותמה המג"א על הראב"ן בשם רבינו יעקב שהתיר מע"ד רביעי או חמישי להשהותו עד אחר הפסח ולמוכרו]. ובשע"ת [ס"ק יא] הביא שבשו"ת פנים מאירות תמה על המג"א מכח דברי רבינו ירוחם המובא בשו"ע [יו"ד סי' קיב וסי' קטו] שהתיר מעמיד אחר ג' פעמים, דתו לא חשבינן ליה כהמעמיד עצמו, ולכן התיר הפנים מאירות בכה"ג בענין איסור חדש. אמנם הביא השע"ת בשם שו"ת שבות יעקב שכתב דאין ללמוד ממה שהקלו בדין פת וחלב עכו"ם במעמיד רביעי וחמישי, דאיסורים אלו קליש איסורייהו, משא"כ איסור חמץ דחמיר, ולכן אין להקל להשהותו בפסח וצריך לבערו.

סימן תמו

סעיף א

גמ' פסחים דף כט: אמר רב חמץ בזמנו וכו' עד דף ל. פוקו וזבינו חמירא דבי חילא.

הראשונים נחלקו בפסק ההלכה שאמר רבא:

- א. הרי"ף [דף ז: בדפי הרי"ף] והרא"ש [פרק ב סי' ה] והרמב"ם [פ"א ה"ה] פסקו דחמץ שנתערב בפסח אוסר במשהו בין במינו ובין שלא במינו.³⁰ וכתב הרשב"א בתשובה [ח"א סי' ל] דכן הלכה רווחת.
- ב. השאילתות ור"ת [מוכאים בתוס' דף ל. ד"ה אמר] והרו"ה פסקו דחמץ אוסר בשישים, כשאר איסורים.

להלכה: הפוסקים נקטו דחמץ אוסר במשהו, אמנם כתבו הרמ"א [שו"ת סי' כח] והמג"א [סי' תסז ס"ק לג] דכאשר יש צירוף נוסף מצרפין את שיטת השאילתות להקל. והחק יעקב כתב דלענין מעשה בעינן הרבה צירופים ולא סגי בצירוף אחד, והמשנ"ב [ס"ק ב] הביא דבריו.

וכתב המג"א [ריש סימן זה] דמן התורה דין חמץ כדון שאר איסורין, ומה שהחמירו דאוסר במשהו [וכן דאוסר אף שלא במינו במשהו] אינו אלא מדרבנן.

הטעם שהחמירו בחמץ יותר מבשאר איסורים

א [הרא"ש פ"ב סי' ה] כתב דהחמירו בחמץ משום שיש בו איסור כרת,³¹ ובע"ז [פ"ה סי' ל] כתב שהחמירו בחמץ משום דלא ברילי אינשי מיניה שהרי כל השנה מותר הוא, ומבואר דבעינן שני הטעמים יחד איסור כרת ולא ברילי מיניה.³²

ב [הרמב"ם פט"ו מאכלות אסורות ה"ט] כתב דחמץ אוסר במשהו משום דהוי דבר שיש לו מתירין, והוסף [הי"ב] דמה שהחמירו

ביאורים והערות

30. מהרי"ף והרא"ש מבואר שלא גרסו בדברי רבא דחמץ במשהו, ולכן הוצרכו לכתוב דמזה דרבא לא נתן שיעור ש"מ דאוסר במשהו, וזה כגירסת ר"ת בתוס' [דף ל. ד"ה אמר], אלא שר"ת נקט שאינו אוסר במשהו אלא בשישים.

31. ולכן כתב דמשש שעות ולמעלה שאינו בכרת אלא בלאו בטל בשישים, וכפי שיבואר להלן.

32. גם ברש"י [דף כט: ד"ה שלא במינו] כתוב ב' הטעמים יחד, לגבי הא דהחמירו בחמץ דאף שלא במינו אוסר במשהו. [דלרש"י הא דבמינו אוסר במשהו הוי מדאורייתא, דפסק כרב ושמאל דמין במינו במשהו].

קנין הלכה

בו שאוסר גם שלא במונו [אף ששאר דבר שיש לו מתירין אינו אוסר אלא במינו] הוא משום שהתורה אסרה כל מחמצת ולכן החמירו בו.³³

הנפק"מ בין הטעמים

א] חמץ שנתערב בערב פסח משש שעות ולמעלה

- א. הרא"ש [פ"ב פסחים סי' ה] כתב דמשש שעות ולמעלה ה"ז בטל בשישים, כיון שעדיין אין בו איסור כרת.
 ב. המ"מ [פ"א חמץ ומצה ה"ה] הביא דיש מי שכתב שלפי הרמב"ם גם בערב פסח יהא דין החמץ במשהו, דסו"ם הוי דבר שיש לו מתירין.³⁴

ב] ספיקא דרבנן בחמץ

הפמ"ג [מ"ז ס"ק א] כתב דלפי הרמב"ם שחמץ נחשב דבר שיש לו מתירין א"כ ה"ה שלא יאמרו בזה דין ספיקא דרבנן לקולא, כמבואר בנמ" [ביצה דף ד.]. דא"א סד"ר לקולא בדשיל"מ, וכן אם יהיו ב' בתים וב' ציבורים לא יאמרו בזה דין שאני אומר המבוסס על הא דהוי ספיקא דרבנן. אך לפי הטעם האחר שהחמירו בחמץ, י"ל דאמרינן בזה ספיקא דרבנן לקולא.³⁵

להלכה: הט"ז [ס"ק א] הביא את שני הטעמים, והמג"א [ריש הסימן] הביא רק את הטעם שכתב הרא"ש, וכנראה סובר דחמץ לא חשיב דשיל"מ. והמשנ"ב [ס"ק א] הביא את שני הטעמים.

איסור הנאה בחמץ שנאסר במשהו

הראשונים נחלקו אם בחמץ שנאסר בפסח במשהו נאסר גם בהנאה:

- א. הרי"ף [פ"ה עבודה זרה דף לו:] והרא"ש [שם סי' ל] אוסרים בהנאה, וכ"כ הגהות מיימוניות [דפוס קושטא פ"א ה"ה] בשם הרשב"ם.
 ב. הראב"ד [תמים דעים סי' ל] והרמב"ן [ע"ז דף עד.] סוברים שהתערוכת אינה אסורה בהנאה.

והנה בעלמא בתערוכת של איסור הנאה כשאין האיסור בטל ברוב מצינו שני אופנים שדנו בהם הפוסקים:

- א. הולכת דמי האיסור לים המלח [פירושה השלכה לאיבוד של המעות בשווי האיסור המעורב, דזה הוי כעין פדיון של איסור ההנאה].

ביאורים והערות

33. המרדכי [פסחים סי' תקעג] הביא דברי הר"ש מפליז"א בשם רבינו חיים דחמץ לא מיקרי דשיל"מ כיון שלשנה הבאה הוא חוזר לאיסורו. והמנחת יעקב [כלל עב ס"ק יט] הקשה על הרמב"ם דאיך ייחשב חמץ דבר שיש לו מתירין והרי אסור להשהותו וצריך לבערו, וא"כ לא יוכל להמתין עד אחרי החג, ותיריך דמ"מ לא מסתבר דמשום שהחמירו בו חכמים והצריכו לבערו תצא מזה קולא שלא ייחשב דשיל"מ.
 34. גם הרי"ן [דף ז: בדפי הרי"ף ד"ה אמר] נקט דגם בערב פסח איסורו במשהו, דגם זה כלול בדברי רבא דחמץ בזמנו במשהו.
 35. ועיי"ש עוד בפמ"ג דמצינו פעמים שהחמירו בספק דרבנן בחמץ, אך זה דוקא בקרוב לאיסור, אך בספק השקול מקילין. עוד דן הפמ"ג לומר נפק"מ נוספת במקרה שתחב לתוך תבשיל כף בלועה משני איסורים כגון נבילה וחמץ, דאם הטעם שחמץ במשהו הוא מדין דשיל"מ, הכא אין לו מתירין שהרי לאיסור נבילה אין מתירין, משא"כ להרא"ש דלא הוי דשיל"מ רק החמירו בחמץ ה"נ החמירו. [ושוב ציין הפמ"ג לשו"ת צ"צ לגבי ביצת טריפה שנוולדה ביו"ט ונתערכה שאינה בטילה דחשיבא דשיל"מ וה"ה הכא].

קנין הלכה

תרי משהו

חתיכה שבלעה חמץ ונפלה לקדירה שיש בה שישים נגדה יבואר דינה להלן [סי' תסז ס"ט], והוא הנידון של תרי משהו שהאריכו בזה המ"ז [יו"ד סי' צב ס"ק מז] והש"ך [שם בנקוח"כ].

כבר חמץ חם שנגע במצה חמה

דעת השו"ע

השו"ע כתב דנאסרת המצה כדי קליפה, וכתבו האחרונים דלאו דוקא הוא אלא נאסרת המצה כדי נטילה, כדין חם בחם בלא רוטב דקיי"ל [סי' קה ס"ה] דנאסר כדי נטילה. [כן כתב הבאר הגולה, ועיין בהגהת רע"א, אמנם כבר נתפרש כן בשו"ע (סי' תסא ס"ה), עיי"ש שכתב להדיא דנאסר כדי נטילה].

דעת הרמ"א

הרמ"א אינו חולק על השו"ע, ומשמע לכאורה דמסכים דסגי בנטילה, אמנם נחלקו בזה האחרונים:

א. בס' תסז [סי'ד] כתב הרמ"א שאם נמצא אחר המליחה חיטה בתרנגולת אוסרין את כל התרנגולת, ועפי"ז כתב המג"א [ס"ק ב] שגם במצה רותחת שנגעה בחמץ רותח ה"ז אוסר כולו. [וכתב הפמ"ג שהרמ"א סמך כאן על מש"כ לקמן סי' תסז]. וכן כתב הב"ח [סי' תסא] שלפי הרמ"א נאסר הכלי. [ובטעם הדבר י"ל כמש"כ הש"ך (סי' קה ס"ק לה) בשם התורת הטאת שבאיסורי תורה המנהג להחמיר דמפעפע בכולו אף בדבר שאין בו סרך שמנונית].

ב. הפר"ח [סי' תסא] והגר"ז [סי' תמו ס"ה] נקטו דאף להרמ"א אין להחמיר ביותר מכדי נטילה, והטעם משום דחמץ ומצה הם דברים שאין בהם סרך שמנונית, ולכן אף לדין דאין אנו בקיאים בין כחוש לשמן אין מחמירין, משא"כ בס' תסז [סעיף יד] שנמצאה חיטה על חתיכת בשר, דבבשר שייכא שמנונית לכן אף אם הוא כחוש אמרינן דאין אנו בקיאים בין כחוש לשמן ומחמירין שיש פיתום לחמץ ולכן מפעפע בכל המצה.

ועיין בבה"ל [סעיף זה ד"ה ואין] שהביא את שתי השיטות, וכתב דנראה דבמקום הפסד יש לסמוך ולהקל בזה, וצ"ע לדברי הפמ"ג [יו"ד סי' קה ש"ד ס"ק לח ד"ה הג'] שכתב לצרף דאף במקום הפסד מועט אינו אוסר יותר מכדי נטילה.

בנידון תערובת איסור הנאה

א. פדיון דמי האיסור

כתב הרמ"א [סעיף זה] דלא מהני פדיון דמי החמץ להחמיר למכור השאר. והכוונה דלא מהני להשליך לאיבוד מעות או חפצים בשווי האיסור שנתערב, דזה הוי כעין פדיון. מקור הדין הוא במרדכי [פסחים סי' תקסא] והובא בד"מ [ס"ק ב]. והוא ע"פ המשנה [ע"ז דף מט:]: בנגד שאסור בהנאה [משום שנארג בכרכר של ע"ז] ונתערב באחרים וכו' ר' אליעזר אומר יולך הנאה לים המלח. וכן נפסק להלכה בשו"ע [יו"ד סי' קמב ס"ג], ועיין בש"ך [יו"ד סי' קי ס"ק ב] שנחלקו הראשונים כדין זה:

א. הראב"ד [פמ"ז מאכ"א ה"ז] והרשב"ם [מובא בתוס' יבמות דף פא: ד"ה כולן ובמרדכי ע"ז סי' תתמא] כתבו דהולכת הנאה לים המלח מהניא גם באיסורי ערלה או חמץ שנתערב.

ב. תוס' [יבמות שם] והר"ן [ע"ז דף כב ד"ה ר' אליעזר] והרא"ש [פ"ג ע"ז סי' ט] והמרדכי [פסחים סי' תקסא] ועוד פוסקים נקטו שרק לענין ע"ז נאמר היתר זה, דע"ז תופסת דמיה ולכן כשמולך הנאה לים המלח ה"ז דומה קצת להולכת האיסור, משא"כ בשאר איסורי"ג, וכן פסק הרמ"א [סעיף זה], וכן נקט הש"ך להלכה.

ועיין בשע"צ [ס"ק א] שהביא שהחק יעקב כתב שבמקום הפסד מרובה מאד המיקל לסמוך על היתר זה לא הפסיד, וכתב השע"צ

קנין הלכה

שמשאר האחרונים לא משמע כן. והחזו"א [יו"ד סי' קיט ס"ק ג ד"ה ולענין] כתב דהיה מקום לצרף בכה"ג את שיטת השאלות הסובר דחמץ בפסח אינו אוסר במשהו, אך הוסיף שבלא"ה יש עצה אחרת המוסכמת על שאר הראשונים והיא למכור לנכרי חוץ מדמי איסור שבו.

ב. מכירת התערובת לנכרי חוץ מדמי האיסור

מקור הנידון של מכירת תערובת איסורי הנאה לנכרי חוץ מדמי האיסור [שלא יהנה מהאיסור] הוא במשנה [ע"ז דף עד.]. בין נסך שנפל לבור דכל הבור אסור בהנאה, ואמר רשב"ג דמוכרו לנכרי חוץ מדמי איסור שבו. ואמרו בגמ' דהלכה כרשב"ג בתערובת חבית בחביות ולא בתערובת יין בין לח בלח, [ובסתם יינם הקלו כרשב"ג אף בתערובת יין בין]. ובירושלמי [פ"ג ערלה] הקשו דאמאי לא שרינן למכור תערובת של ערלה לנכרי באופן הנ"ל שאינו נוטל דמים עבור האיסור, ותירצו דמצד עיקר דין איסור ההנאה ה"ז מותר, אלא שחששו שמא יחזור הנכרי וימכור לישראל.

בטעם החילוק בין חבית בחבית לבין יין בין, כתב הגר"ז [סי' תמו ס"א] שלא הקלו חכמים למכור חוץ מדמי איסור שבו אלא בתערובת יבש ביבש, שאם היה האיסור ניכר היה אפשר להפרידו מהתערובת, ולכן ע"י שמוכר את התערובת ואינו נוטל דמים הוי כמפריד את האיסור מהתערובת, משא"כ בתערובת לח בלח דלא שייך להפרידה לא הקילו חכמים למוכרה.

להלכה: מתבאר בפוסקים שיש להבחין בין שלשה אופנים:

- א. תערובת יבש ביבש מותר למוכרה חוץ מדמי איסור שבה, דלא גרע מיין נסך שנתערב חבית בחבית, כך משמע במרדכי [פסחים סי' תקס] וכך מבואר בפמ"ג [פתיחה לסי' זה, ומ"ז ס"ק א].
- ב. תערובת לח בלח אשר ממשות האיסור מעורבת בה אסור למוכרה לגוי, כ"כ המרדכי [פסחים סי' תקס] והובא בגמ"א [סי' תמה ס"ק ו]. וכתב הגר"ז [ס"א] שאיסור זה הוא לכו"ע ודמי לתערובת יין בין שאסרו.
- ג. טעם חמץ שנבלע במאכל כגון תרנגולת מבושלת שנמצאה בה חיטה מבוקעת והסירו את החיטה נחלקו בזה השו"ע והרמ"א:

א [השו"ע] [סי' תסז סעיף י] התיר למוכרה לגוי כיון שאין הגוי מוסיף דמים עבור האיסור.

ב [והרמ"א] כתב שבמדינות אלו נוהגין לאסור למכור לגוי ומחייבין לשרוף הכל.³⁶

וכתבו הפר"ח והבית מאיר והגר"ז שבמקום הפסד מרובה מאד יש להקל שלא לשרפו אלא למכור לנכרי.

וכתב הבה"ל [ד"ה במשהו] בשם הפמ"ג דבכל מקום שיש צירוף נוסף יש להקל למכור לנכרי, ולכן כתב [מ"ז ס"ק

א] שבתרי משהו יש להקל למכור לגוי. עוד כתב הפמ"ג שבערב פסח ואין שישים אפשר להקל למכור לגוי.

כלים שנתבשל בהם חמץ בפסח

כתב הרמ"א דכלים שנתבשל בהם חמץ בפסח מותרים לאחר הפסח ואין צריכים שבירה או הגעלה.

וכתב הפמ"ג [הובא במשנ"ב ס"ק ד] הטעם משום שלאחר הפסח הרי אלו כלים שאינם בני יומם, ולא שייך לגזור בהם אינו כן

36. עיין שע"ת [סי' תסז ס"ק יח] שהביא שבשו"ת חכם צבי כתב שהחייב לשרוף הוא מחשש תקלה ולא משום איסור בל יראה [אף לא בל יראה מדרבנן].

קנין הלכה

יומו אטו בן יומו משום שחמץ מותר אחר הפסח.³⁷

ולענין מי שבישל חמץ ביום אחרון של פסח באופן שלאחר הפסח עדיין הכלי הוא בן יומו, נסתפק הפמ"ג והובא במשנ"ב [סי' תנא ס"ק ד].

היתר שמן המפטם את החמץ

כתב השו"ע דהא דאמרינן דכבר חמץ שנגעה במצה אינה אוסרת אלא את מקום מגעה [ונתפרש לעיל דהיינו כדי נמילה] היינו כשאין שם דבר המפעפען. וכתב המג"א [ס"ק ב] שכוונת השו"ע שאם המצה היא פשטידא שיש בה שומן הרי השומן מפטם את החמץ והוא מפעפע בכל המצה וכמבואר ביו"ד [סי' קה סעי' ה].
והפמ"ג [מ"ז ס"ק ב] הביא שהמ"ז [יו"ד שם ס"ק י] האריך להוכיח דאין דין פיטום.

להלכה: הפוסקים נקטו שחמץ מתפטם ומוליך בליעתו בכל המצה,³⁸ אמנם כתב המשנ"ב [ס"ק ח] בשם האחרונים שרק המצה שנגע בה החמץ נאסרת כולה, אבל שאר מצות שנגעו בה יש להתירן ע"י קליפה או שימכרן לנכרי.³⁹

בדברי הרמ"א בדין ריחא

סוגית ריחא מילתא היא בגמ' [פסחים דף עו:]: דנחלקו רב ולוי, דרב סבר ריחא מילתא ולוי סבר ריחא לאו מילתא. להלכה פסקו רוב הראשונים כלוי שריחא לאו מילתא [אמנם לכתחילה אסור לצלות בשר עם בשר אסור], ור"ת פסק כרב דריחא מילתא. ונתבררו דיני ריחא בשו"ע [יו"ד סי' קח], עיי"ש. ולהלן יובאו חלק מיסודי הדינים וכן מה שנוגע לדיני איסור חמץ.

נחלקו הראשונים בדין ריחא מילתא לענין חמץ בפסח:

- א. המרדכי [פסחים סי' תקע] כתב שגם לגבי איסור חמץ אמרינן ריחא לאו מילתא. וכתב שני טעמים לזה:
א [קיי"ל כלוי דאמר ריחא לאו מילתא. [ומבואר מזה דס"ל דלמ"ד ריחא לאו מילתא לא חשיב אף כמשהו, וכן כתב הגר"א בשם מהרי"ל].⁴⁰
ב [לחמץ אין ריחא דכחוש הוא, ודוקא לבשר שמן יש ריחא וכמבואר בגמ' פסחים [דף עו:]].⁴¹

ביאורים והערות

37. ועיין בפמ"ג שהעיר על סברא זו [דלא גזרינן אינו בן יומו אטו בן יומו בכה"ג] מדברי הרשב"א [שהובאו במג"א סי' שיח ס"ק א] דכלי שנתבשל בו מאכל בשבת במזיד, כשם שהמאכל אסור עולמית לזה שבישל, כן הכלי אסור לו עד שיגעילנו, וגזרו בזה אינו בן יומו אטו בן יומו אף שאם יבשל עכשיו [בימות החול] לא יהא בזה איסור כלל.
38. ונקטו הפוסקים [פמ"ג א"א ס"ק ב, גר"ז] דגם אם ההיתר הוא בשר כחוש אמרינן דלדין דאין אנו בקיאיין בין כחוש לשמן חשבינן ליה כשמן גם לענין הא דמפטם את החמץ ואוסר בכולו.
39. וכעין זה איתא ברמ"א [להלן סי' תסז סעיף יד] בתרנגולת שנמלחה ונמצאה בה חיטה דנקט הרמ"א לאסור כל התרנגולת, והטעם משום דאנן מחמירין במליחה דמפעפעת בכולו [ושורש הדין משום שאין אנו בקיאיין בין כחוש לשמן], אך שאר תרנגולות נאסרות רק כדי קליפה.
40. וזה דלא כתוס' [ע"ז דף סו:]: דכתבו דריחא חשיב משהו, וגם ברי"ף משמע דריחא חשיב משהו וכדלהלן.
41. ולפי"ז אם יאפה בתנור פת חמץ עם בשר צלי שמן יפטם הבשר את החמץ, וכן משמע בתורת חטאת [כלל לה דין ג]. והפמ"ג [מ"ז ס"ק ג] הביא את לשון הלבוש שכתב על ריח חמץ דהוי ריח יבש ואינו הולך למרחוק. וכתב הפמ"ג דמסתבר שלפי הלבוש גם פיטום לא יגרום בזה לריח. עוד כתב הפמ"ג שלפי סברת הלבוש נתיישבה ראיית ר"ת שאין לחמץ ריח, מלחמי תודה שהיו נאפין בתנור אחד חמץ ומצה ולא נכנס ריח החמץ במצה, וצ"ע דהא לחמי תודה היה בהם שמן. והמנחת יעקב כתב ליישב דרק שומן מפטם ולא שמן, והפמ"ג עצמו נקט דגם שמן מפטם, אלא שחמץ בטבעו הוא יבש ואינו מקבל פיטום, וכסברת הלבוש.

קנין הלכה

ב. תוס' בע"ז [דף סו: סוד"ה רבא] כתבו לאסור ריחא בחמץ, והוסיפו דאף בתנורים גדולים דבהם ריחא לאו מילתא, ואף במעשה תנור שאין בו פיטום, מ"מ יש משהו וה"ז אוסר בחמץ.⁴²

להלכה: כתב הרמ"א [יו"ד שם] דיש להקל במקום הפסד.

עיי' בביאור הלכה שהביא מהבית מאיר שכל עיקר המחלוקת היא בציור שאין מצוי שאפו פת חמץ עם בשר צלי שמן, אבל בציור היותר שכיח שנמצאה חיטה בתבשיל ובאנו לדון אם לאסור שאר אוכלין שבתנור, לכו"ע שרי דגרע מפי מתרי משהו, שהרי החיטה בתבשיל אינה אלא משהו ומהתבשיל לשאר האוכלין הוי ג"כ משהו, ובכה"ג מצרפין את סברת הרמב"ן דריחא אינו אפילו משהו לשיטת השאלות שחמץ בפסח אינו אוסר במשהו, והרי זה מותר במקום מניעת שמחת יו"ט. ופשוטו דכל המחלוקת היא בפסח עצמו, אך בערב פסח אף משש שעות ולמעלה דין חמץ כדין שאר איסורים [פמ"ג מ"ז ס"ק ד].

האופנים שיש ריחא

הט"ז [ס"ק ג] כתב דדוקא כאשר מתקיימים שלשה תנאים נאמר דין ריחא [שנאסר לכתחילה בשאר איסורין, ושנחלקו בו בחמץ אם אוסר אף בדיעבד]:
 א [שיהא התנור קטן שאינו מחזיק יב עשרונים.⁴³
 ב [שיהא התנור סתום ולא פתוח.
 ג [שיהיו שתי החתיכות הנצלות בתנור גלויות ולא מכוסות.⁴⁴

תנור סתום לגמרי

בשו"ע [יו"ד סי' קח ס"א] הביא הרמ"א את דברי האו"ה דמה שהתירו ריחא בתנור סתום הוא דוקא כשפתוח קצת במקום נקב יציאת העשן או מן הצד, אבל בסתום לגמרי אסור, וכתב הרמ"א להחמיר שלא במקום פסידא. [ופי' הש"ך (ס"ק ח) דהיינו הפסד מרובה, כמבואר בתורת חמאת].

ונחלקו האחרונים בתנור סתום לגמרי לגבי איסור חמץ:

- א. המג"א [ס"ק ד] כתב דכיון שלגבי שאר איסורים אסרו אף בדיעבד אם לא בהפסד מרובה, א"כ לגבי איסור חמץ יש לאסור אף בהפ"מ [ועיי"ש במג"א שכתב עוד כמה צירופים להחמיר].⁴⁵
- ב. בט"ז [ס"ק ג] משמע שגם בסתום לגמרי נאמרו דברי הרמ"א, וכן כתבו הכרתי ופלתני [יו"ד סי' קח] והחק יעקב [ס"ק

ביאורים והערות

42. ע"ע ברי"ף [פ"ז חולין דף לב.]. שהאריך דקיי"ל כלוי דריחא לאו מילתא, והביא לזה כמה ראיות, ועוד הוסיף דסברת רב דריחא מילתא שייכא במאי דס"ל בעלמא דמין במינו אינו בטל ואוסר במשהו, והיינו דסובר הרי"ף דמשהו מיהא איכא. והרמב"ן חולק וסובר דריחא אינו אף בגדר משהו. וכבר הזכרנו לעיל שהגר"א [ס"ק י] הביא בשם המהרי"ל דריח לא חשיב אף כמשהו.
43. ועיי' בפוסקים ובאחרונים [יו"ד סי' קח] כיצד משערין שיעור זה של יב עשרונים.
44. וכתב הפמ"ג [מ"ז ס"ק ג] דמזה שבשאר איסורין שרינן אף לכתחילה בתנור גדול או פתוח, מוכח שאין בזה אפילו משהו, שאל"כ היה בזה האיסור לבטל איסור לכתחילה.
45. ולגבי תנור גדול [המחזיק יב עשרונים] כשהוא סתום לגמרי, עיי' בפמ"ג [א"א ס"ק ד] שדן בזה והביא שהא"ר הניח זאת בצ"ע, וסיים הפמ"ג דהמיקל במקום הפ"מ ומניעת שמחת יו"ט אין גוערין בו.

קנין הלכה

י] והמקור חיים והגר"ז והנהר שלום והחיי אדם, והביאם המשנה ברורה [ס"ק יג]. ולפי"ז יש להקל במקום הפסד מרובה גם בתנור דסתום לגמרי.

תבשיל המתבשל בתנור סתום לגמרי

בגמ' פסחים [דף עו:]: איתא דאם החתיכות של האיסור וההיתר נמצאות בשתי קדירות אין איסור ריחא גם לפי רב. וכך נפסק להלכה בשו"ע [יו"ד סי' קח ס"ב].⁴⁶ והרמ"א שם הביא את דברי מהרי"ו שכתב שאם התנור סתום לגמרי כדרך שטומנין חמין לשבת, יש איסור ריחא גם בקדירות, ואין להקל אלא במקום הפסד מרובה. וכתב המג"א [ס"ק ד] דלענין תבשיל נראה שאין להחמיר אף בסתום לגמרי אלא אם עומד שם כל הלילה כחמין הטמונים לשבת, אך סתם תבשיל אינו אוסר בדיעבד אף בתנור סתום לגמרי. וכתב המג"א דלענין פסח יש לאסור אף בדיעבד תבשיל שהיה טמון כל הלילה, כי בתנור סתום לגמרי דאו דינו כצלי חיישינן אף בדיעבד לריחא לענין חמין בפסח. ושאר האחרונים שהובאו לעיל שנחלקו על המג"א וכתבו שגם בצלי אין לאסור בדיעבד במקום הפ"מ, כ"ש בחמין הטמונין.

ההבדל בין ריחא לבין זיעה

בשו"ע [סי' תנא סעיף טו] איתא דכיסוי של ברזל שמניחין על החררה כשאופין אותה על הכירה טעון ליבון. וכתב המג"א [ס"ק ל] בשם הטור, דהטעם משום שכרוך פעמים נוגע הכיסוי בחררה, ועוד שהכיסוי מויע מהבל החררה. ומצינו איסור זיעה גם בשו"ע [יו"ד סי' צב] לגבי מחבת של חלב רותח המונחת בכירה מתחת לקדירה של בשר. ולפי"ז צריך לברר באיזה אופן מיקרי רותח, ונקטינן בו דמעיקר הדין לאו מילתא הוא [אלא דמחמרינן בחמין באופנים מסויימים], ובאיזה אופן מיקרי זיעה ואסור אף בשאר איסורין מעיקר הדין. וכתב הפמ"ג [א"א ס"ק ד] דכאשר הקדירה הרוחת מונחת מתחת לקדירה העליונה והיא מגולה יש איסור זיעה, אך בב' קדירות זו בצד זו אין כאן זיעה רק ריחא.

האיסור להריח פת של נכרי

כתב הפמ"ג [א"א סוס"ק ד] דפשוט שאסור להריח בפסח לחם חמין של נכרי, דגם חמין של נכרי אסור בפסח בהנאה לישראל כמבואר בגמ' [פסחים דף כט.].⁴⁷

ביאורים והערות

46. ועיי"ש בש"ך [ס"ק טז] שהביא שתי דיעות אם העיקר תלוי בזה שדופן הקדירה מפסקת, ואפילו צלי קדר אין בו ריחא, [וכן נקט הש"ך לעיקר], או שהעיקר משום שלתבשיל המתבשל בתוך מים ורוטב אין כ"כ ריחא ואינו דומה לצלי, וכלשון הטור בשם הרשב"א, והמג"א [ס"ק ד] נקט דהעיקר כהרשב"א.

47. וכתב הפמ"ג על החק יעקב שכתב בשם האו"ה דאין להריח "שמא" אסור בהנאה, שלא הבינותי, דודאי של עכו"ם אסור.

קנין הלכה

סעיף ב

הראשונים נחלקו בחמץ שנתערב בערב פסח משש שעות ולמעלה אם בטל בשישים כשאר איסורים, או דינו במשהו כחמץ בזמנו:
 א. תוס' [ע"ז דף סו: סוד"ה רבא] והרא"ש [פסחים פ"ב סי' ה] כתבו דבטל בשישים, והטעם משום שאין בו איסור כרת, ורק בפסח ממש שאיסורו בכרת החמירו במשהו, וכ"כ המרדכי [פסחים סי' תקנב] בשם סה"ת.
 ב. המ"מ [פ"א חמץ ה"ה] כתב בשם י"א שלדעת הרמב"ם דחמץ חשוב דבר שיש לו מתירין אין הוא בטל אף באלף גם משש שעות ולמעלה, וכ"כ המאירי [דף ל.]. גם הר"ן [פ"ב פסחים, דף ז: ד"ה אמר] כתב דמשש שעות ולמעלה דינו במשהו, דזה בכלל חמץ בזמנו.⁴⁸

והשו"ע פסק בפשיטות דבטל בשישים, ולא הביא כלל את דעת החולקים.

ולענין תערובת יבש ביבש בערב פסח משש שעות ולמעלה כתב המג"א [ס"ק ב] דדינו כשאר איסורין, ואם הוא מין במינו בטל חד בתרי וא"צ שישים.⁴⁹

חמץ נוקשה שנתערב בפסח

הפוסקים נחלקו בחמץ נוקשה אם אוסר במשהו:

א. דעת מהרא"י [תה"ד ח"ב סי' קסד וסי' קפז] דגם חמץ נוקשה אוסר במשהו, וטעמו משום לשון הרא"ש [פ"ה ע"ז] דהחמירו בחמץ משום דלא בדילי מיניה כל השנה, וטעם זה שייך גם בחמץ נוקשה.⁵⁰ וכן כתבו הדרכי משה [ס"ק ה] והפר"ח והמ"ז [ס"ק יט].⁵¹
 ב. המהרי"ל [הובא במג"א ס"ק ה] כתב דחמץ נוקשה בטל בשישים אף כשנתערב בפסח, וכן נקט המג"א לדינא.⁵² וכן נקטו הנהר שלום והמקור חיים והחיי אדם והגר"ז.

להלכה: כתב המשנ"ב [ס"ק טו] דיש לסמוך על המג"א בשעת הדחק.

דין נטל"פ בערב פסח משש שעות ולמעלה

הראשונים נחלקו בחמץ שנתערב בפסח עצמו והוא נותן טעם לפגם אם אוסר או אינו אוסר, ויבואר דין זה בע"ה להלן [סעיף י].

ביאורים והערות

48. אמנם האבני נזר ציין שבתשובת הר"ן [סי' נז] נקט דבטל בשישים.
 49. אמנם עיין להלן [סעיף ד] דתערובת יב"ב חוזרת וניעורה כשתגיע הפסח, ולכן צריך לאוכלו קודם הפסח. [כך כתב המג"א שם, וראה להלן [שם] דלפי הרבה אחרונים אין יב"ב חוזר וניעור בפסח אלא כשמבשל או אופה יחד את כל התערובת, ולפי שיטתו יכול לאכול מהתערובת הזו אחד אחד בתוך הפסח].
 50. ולפי התה"ד אין הדבר תלוי באיסור כרת. [וכתב בספר נתיב חיים (על המג"א ס"ק ה) דלא ראה התה"ד את דברי הרא"ש (פ"ב דפסחים) שהחמירא במשהו היא גם משום דהחמץ אסור בכרת]. והקשה התה"ד על עצמו דא"כ שאינו תלוי בעונש כרת למה לא אסרו במשהו בערב פסח משש שעות ולמעלה, ותירץ דערב פסח שאני, דכיון שהוא זמן הביעור לכן מיקרי קצת דבדילי מיניה ולא אסרו במשהו.
 51. וכתב הפמ"ג [א"א סוס"ק ה] דאף שהמהרא"י והט"ז אסרו לאכול נוקשה שנתערב בפסח, מ"מ מותר להשהותו בביתו, וכן מותר למוכרו לנכרי חוץ מדמי החמץ.
 52. וכתב המג"א דכנראה סובר התה"ד שאיסור חמץ נוקשה הוא מן התורה, דאל"כ צ"ע למה החמיר.

קנין הלכה

אמנם כתב הרמ"א שבערב פסח משש שעות ולמעלה לכו"ע אין נטל"פ אוסר, והטעם משום דהאוסרים נטל"פ בפסח סוברים דנטל"פ לא קיל מתערובת משהו, וכשם שהחמירו לאסור משהו אף שאינו נותן טעם כן החמירו בנטל"פ אף שאינו נותן טעם לשבחה, אבל בערב פסח משש שעות ולמעלה שאין חמץ אוסר במשהו, ה"ה וכ"ש שנטל"פ אינו אוסר.

וכתב החק יעקב [ס"ק יב] דאף כשאין שישים נגד החמץ מ"מ שרי כשהוא נותן טעם לפגם, והובא במשנ"ב [ס"ק יז].

חמץ עם בשר

כתב המג"א [ס"ק ו] בשם השבלי הלקט דשאור או חמץ שנתבשלו עם בשר הווי נטל"פ, ובחק יעקב תמה דהא מצוי שמתקנין בשר עם פירורי לחם. והביא הח"י דבלשון השבחה"ל מבואר דאיירי בחמץ מסויים שיודעים בו שנותן טעם לפגם [והמשנ"ב העתיק במחומץ ביותר].

חמץ במים

כתב המרדכי [סי' תקסח] דחטים מחומצות הנמצאות בבור מים הוי נטל"פ. ולגבי עיסת חמץ בבאר כתב המרדכי דהוי ספק אם פוגם או משביח. ולגבי לחם כתב הפמ"ג [א"א ס"ק ו] דחשיב נותן טעם לשבחה.

ריחא משש שעות ולמעלה

כתב הביאור הלכה [ד"ה ונותן] בשם האחרונים שגם לענין דין ריחא אין להחמיר יותר משאר איסורין אלא בפסח עצמו ולא בערב פסח משש שעות ולמעלה, והטעם כג"ל לגבי נטל"פ, דכל עיקר טעם החומרא בריחא בחמץ הוא משום דהוי כמשהו, ובערב פסח לא אסרינן משהו.

סעיף ג

מקור הדין של השו"ע הוא בתרומת הדשן סי' קיד בשם הגמ"י [דפוס קושטא פ"א ה"ח]. ובדפוסים של השו"ע כתוב "מותר לבטלה בשישים", וכתבו האחרונים שהוא ט"ס וצ"ל "מותר, דבטלה בשישים" דלא יתכן להתיר לבטל איסור לכתחילה. ועוד דאם לא היה בבשר שישים נגד התרנגולת א"כ אמרינן דחתיכה נעשית נבילה ויצטרכו להוסיף שישים כנגד כל הבשר [רע"א].

וכתב בהגהת בית מאיר [על החק יעקב ס"ק יב*] דמה דאיתא בשו"ע דחתיכה כמילה בשישים היינו דוקא בתרנגולת מבושלת, אבל אם נמצאה חתיכה במצה אפוייה לא סגי לבטלה בשישים אלא צריך להסיר ממנה כדי נמילה [אם אין שישים בשיעור בכדי נמילה כנגד החמץ], וכ"כ הרמ"א [סי' תסז סעי' יא] וכמבואר שם במשנ"ב [ס"ק ג], וכ"כ החזו"א [סי' קיט ס"ק ו].

חזור וניעור בטעם בעלמא

כתב המג"א [ס"ק ז] שבבליעת טעם בעלמא לכו"ע לא אמרינן חזור וניעור, ויבואר דין זה בעז"ה להלן סעיף ד.

תורף דברי המג"א ס"ק פ

המג"א הקשה סתירה בדברי הפוסקים, שמצד אחד דנו אם כלי שני שהיד סולדת בו מפליט טעם מחיטה של חמץ שהיתה בתוכו,

קנין הלכה

או שאינו מפליט טעם כשם שכלי שני אינו מבשל, ומבואר דפשוט שמים צוננים אינם פולטים טעם, ואילו בס' תסז [סי"ב] נקט הרמ"א להחמיר שאפילו מים צוננים בולעים משהו מהחמץ ונאסרו התרנגולים ששרו במים. המג"א מקשה שתירה זו בין בדברי הרמ"א [מס' תמו ס"ג לסי' תסז סעי' יב] ובין בדברי הגהות מיימוניות [סוף הלכות פסח] ובין בדברי המרדכי.

והנה לגבי הסתירה שבדברי הרמ"א כתב המג"א לדון ולתרוץ דאה"נ שגם מים צוננים מפליטים טעם, ומה שדנו הפוסקים [סי' תמו] בכלי שני היינו כשאין מים, אלא הוציאו את התרנגולת מהכלי הראשון הרוחה והניחום בכלי שני ואז נפלה עליה החיטה, שבזה לא שייך לומר שגם צונן מפליט, דרך כשיש מים הרי הם מפליטים, ולכן רק מחמת החום של התרנגולת שייכא פליטה אלא שהתרנגולת היא בכלי שני, ונחלקו בזה הפוסקים.⁵³

אמנם תירוץ זה אינו מיישב את הסתירה בדברי הגהמ"י, דשם מיירי במליגה של תרנגולים בכלי שני ונמצאה חיטה במים, ואפ"ה דן הגהמ"י שכלי שני אינו מבליע ומפליט. וכתב המג"א ליישב שהגהמ"י סובר שאף שגם מים צוננים פולטים טעם מהחיטה ונאסרים [ולכן אם יבשל בשר באותם מים יאסר הבשר], אבל בשר ששרה באותו מים צוננים לא בלע מהחיטה, דאין כח במים הצוננים להבליע בתוך הבשר.

[וכתב המג"א שתירוץ זה אינו מיישב את התירוץ בדברי הרמ"א, דברמ"א (סי' תסז) אסר גם את התרנגולת שנשרתה בצוננים, ולכן הוצרך לתרוץ כדלעיל שבס' תמו איירי בבשר בלי מים].

ולגבי סתירת דברי המרדכי אין שני התירוצים הנ"ל של המג"א מיישבים, דהמרדכי איירי במליגה שיש בה מים, וגם מפורש בו דבצונן נאסר גם הבשר, ושוב צ"ע הסתירה הנ"ל.

וכתב המג"א חילוק נוסף, דהמרדכי שדן בענין מליגה לא איירי כשהיה בכלי חמץ בעין, אלא איירי כשמלגו בכלי חמץ, וכתב המג"א די"ל שצונן אינו מפליט את הבלוע בכלי רק את הבלוע באוכל, ולכן הוצרך המרדכי לדון מצד חום כלי שני, ולא סגי בעצם המים הצוננים כדי לפלוט את הבלוע בכלי.

ובהמשך דברי המג"א במש"כ "מיהו במרדכי וכו'" עד מש"כ "ולפי מה שכתבתי לא קשה מידי" נתקשו האחרונים שהדברים סתומים ואינם מובנים, ועיין במקור חיים שכתב שכל הקטע הזה אין מקומו כאן והוא צריך להיות בהמשך הס"ק, ועיין במחצית השקל מה שביאר בדברי המג"א.

ואח"כ כתב המג"א מהלך נוסף בדברי המרדכי, דס"ל דרך המים אסורים ולא הבשר [וכהחילוק שכתב לעיל בדעת הגמ"י]. ומה שמצינו במרדכי איסור על הבשר הוא רק בדאית ביה פילי [פירוש סדקים] שהמים נכנסים לתוך הסדקים, אך כשאין סדקים אין המים נבלעים בבשר.

העולה מכל זה:

(א) בענין בשר שנשרה בצונן ולא שהה בו שיעור כבישה ונמצאה חיטה בקועה, כתב המג"א שהרמ"א [סי' תסז] אוסר גם את הבשר. ויש לעיין אם לדינא ס"ל דנאסר הבשר גם בדלית ביה פילי, או כאשר כתב דהמרדכי איירי בדאית ביה פילי, י"ל שגם הרמ"א לא אסר אלא בכה"ג, ומהפמ"ג [א"א סק"ט ד"ה ומה] משמע שהבין שהמג"א מיקל בזה לדינא, דכשאין פילי אין הבשר נאסר.

(ב) והמים שהיתה בהם החיטה נאסרו, ואם בישל בהם מאכל אחר נאסר המאכל.

ביאורים והערות

53. ואף שהתרנגולת היא דבר גוש, צ"ל שהמג"א אזיל כאן בשיטת הרמ"א דס"ל שגם דבר גוש המונח בכלי שני דינו ככלי שני. ולהלן בסוף הס"ק כתב המג"א שלדעת המחמירים בגוש ה"נ יש להחמיר.

קנין הלכה

ג) לענין מים צוננים שהיו בכלי חמץ פחות משיעור כבישה אם נאסרו מהבלוע בכלי, יש לעיין אם המג"א אכן מסיק לדינא שאין המים פולטין את הבלוע בכלי.

בסוף הדברים כתב המג"א שנראה שעירוי מבלי שני על צונן אינו אוסר כלל, ולכאורה כוונתו דאף אם התבשל המונח בכלי שני בלוע מחמץ ואסור, מ"מ אם עירו ממנו על מאכל צונן אינו נאסר, דעירוי דכלי שני בודאי אינו מבליע. ומש"כ המג"א דכ"ש שאין להחמיר בטעלי"ר, כתב הפמ"ג שכוונתו שאין להחמיר בעירוי מהצלחות, שהן כלי שלישי. 54. ואח"כ כתב המג"א דאם נטלו מהקערה בשר רותח והניחו בצלחות יש להחמיר, כהפוסקים שדבר גוש הוא לעולם ככ"ר, והיינו שנאסרו הצלחות מהגוש. 55.

עוד כתב המג"א בסוף דבריו שבשו"ע [או"ח סי' שיח] הובא דיש דברים שקלים להתבשל והם מתבשלים גם בכלי שני ולכאורה כוונתו לומר שדברים אלו אשר הם קלים להתבשל הרי הם גם קלים לבלוע ולפלוט בכלי שני. 56.

סיכום הדברים:

עירוי מבלי ראשון

לענין שאר איסורים מצינו דעירוי מבשל ומבליע ומפליט כדי קליפה. אמנם לענין פסח שאיסורו במשהו כתב הפמ"ג [א"א ס"ק ט] דאפשר דעירוי אוסר כולו מכל שכן דכלי שני, ואף למאן דמתיר בכלי שני אפשר שעירוי יאסור בכולו.

כלי שני

דעת השו"ע [יו"ד סי' קה ס"ב] דלכתחילה יש לחוש בכלי שני דמבליע כדי קליפה, ובדעבד אין לחוש, וגם דעת הרמ"א כן. והמ"ז [שם ס"ק ד] הביא את דעת הרש"ל ביש"ש [פרק כל הבשר סי' עא] דכלי שני מבליע או מפליט בכולו. והש"ך [שם ס"ק ה] הביא את דעת הרבה מהראשונים דס"ל דכלי שני אינו מבליע או מפליט כלל, ומ"מ כתב דכיון שהרמב"ן והרשב"א החמירו אף בכלים לכן במקום שאין הפסד כ"כ יש לקלוף המאכל וכן יש לאסור כלי חרס ולא כלי מתכת. ולענין כלי שני בפסח, הרמ"א הביא שתי דעות וכתב דטוב להחמיר, והש"ך [סי' קה ס"ה] הקשה דהא לענין איסור והיתר לא החמיר הרמ"א בכלי שני, ותירץ דאפשר דהוא משום חומרא דחמץ.

ביאורים והערות

54. ולכאורה היה מקום לפרש במג"א שכוונתו דכ"ש שהצלחות עצמן אינן נאסרות מעירוי דכלי שני, דכלי קשה יותר לבלוע מאוכל, ואם אין עירוי מבלי שני אוסר אוכל, כ"ש שאינו אוסר את הצלחות.

55. וכתב הפמ"ג [א"א ס"ק ט ד"ה ומה] דאפשר דדבר גוש חשוב ככ"ר אף כשמונח בכלי שלישי.

56. והנה המג"א [סי' שיח ס"ק יח] כתב דמתוך שאין אנו בקיאים מה הם הדברים הקלים להתבשל לכן יש להחמיר גם בשאר דברים [ולא רק בפת, שנתפרש שם ברמ"א להחמיר]. ולפי מה שהשוה כאן המג"א דיני הבלעה והפלטה לדיני בישול, ה"נ היה צריך להחמיר בכל מאכל דכלי שני אוסר בו [פרט לדברים שמפורש בהם בגמ' שאינם קלים להתבשל], ולא משמע כן במג"א, דא"כ היה לו לומר דלמעשה יש לאסור בכלי שני [ולא רק כלשון הרמ"א ד"טוב להחמיר].

ובעיקר מה שהשוה המג"א דיני הבלעה והפלטה לדיני בישול לענין קלי הבישול, עיין בשו"ת מהרי"ל [סי' קנז אות יד] שכתב דיתכן שרק לענין דיני בישול החמיר היראים בפת, והחמירו במלח ולא לענין הבלעה והפלטה. [ומיישבים בזה קושיות האחרונים, (עיין חזו"א או"ח סי' נב ס"ק יח) שהקשו על המג"א הנ"ל בסי' שיח דאי בשאר דברים נמי חיישינן לקלי הבישול, א"כ למה לא מצינו ביו"ד (סי' קה) שיחמירו הפוסקים דירקות וכיוצ"ב נאסרים גם בכלי שני, ולפי מההרי"ל הנ"ל אין קושיא, דלא מחמירין אלא לענין דיני בישול ולא לענין הבלעה והפלטה. אך לפי המג"א שהשוה את הדברים הדרא קושיא לדוכתא].

קנין הלכה

[ויש מקום לפרש חומרא זו בשני אופנים:

- א. משום חומרא דחמץ מחמירין לחוש לשיטת הרמב"ן והרשב"א שאסרו בכלי שני כדי קליפה, וכן כתב הגר"א [ס"ק יח] והובא במשנ"ב [ס"ק כה] וכ"כ המקור חיים [ס"ק ז].
- ב. הואיל ואסרו חמץ במשהו יש לנו לחוש דכלי שני מבליע משהו בכולו. ובפר"ח משמע שהחמור כדרך זו, דאוסר במשהו בכולו, והובא בשעה"צ [ס"ק כ].⁵⁷

להלכה: המשנ"ב [ס"ק כו] שאם החטה נתבקעה, באופן שדינה כחמץ גמור, אין להקל בכלי שני אף בהפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט, אך אם החטה רק נתרככה באופן שאינה ודאי חמץ יש להקל במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט. ובס' תנא [סעיף א] מבואר ברמ"א שגם כלים שבלעו חמץ בכלי שני אסורים. ועיין עוד בשו"ע [סעיף ה] דכלים שתשמישם בכלי שני שרי להגעילן בכלי שני. ולענין דיעבד הביא המשנ"ב [שם ס"ק יא] בשם האחרונים, דאם הוא כלי שאינו בן יומו יש להקל בדיעבד במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט.

עירווי מכלי שני

כתב המג"א [ס"ק ט] דעירווי מכלי שני אינו אוסר כלל.

דבר גוש

כתב המג"א [סוף ס"ק ט] בשם הפוסקים [יו"ד סי' צד] דדבר גוש יש לאסור גם כשהונח בכלי שני, ודינו ככלי ראשון כל זמן שהיד סולדת בו, והובאו הדברים במשנ"ב [ס"ק כד].⁵⁸

וכתב הפמ"ג דאפשר דה"ה אם הונח הדבר גוש בכלי שלישי, שגם בזה דינו ככלי ראשון, והביאו המשנ"ב שם.

סעיף ד

הראשונים נחלקו בחמץ שנתערב קודם הפסח בזמן שהיה מותר באכילה, אם חוזר וניעור כשמגיע הפסח.⁵⁹

א. הרא"ש [פרק שני סי' ה] והמרדכי [סי' תקנר] והסמ"ק [סי' רכב] ועוד ראשונים סוברים שחמץ שנתבטל קודם הפסח אינו חוזר וניעור בפסח, ומותר לאכול את התערובת בפסח.

ב. הרמב"ם [פ"ד הי"ב] ורב האי גאון [הובא בתשובת הרשב"א סי' תפה] ורי"צ גיאת [חלק ב עמ' פד] והרשב"א

ביאורים והערות

57. ועיין פמ"ג [א"א ס"ק ט] שלמד מדברי המג"א שכל דבר שאיסורו במשהו מחמירין בו בכלי שני ולא רק בפסח, וכגון בדבר שיש לו מתירין.
58. ומש"כ בשעה"צ [ס"ק יז] בשם המקור החיים דאין לאסור אלא כדי קליפה, עיי"ש [ס"ק ז] דמיירי שהונח בשר רותח ע"ג חיטה של חמץ, דתתאה גבר ואינו אוסר אלא כ"ק, אבל אם הונחה החיטה ע"ג הבשר הרוחה נאסר כל הבשר.
59. ופשוט דהמחלוקת היא באופן שהחמץ נתערב באופן שבשאר איסורים בטל הוא כגון בלח בלח ויש שישים כנגדו, וכן ביבש ביבש מין בשאינו מינו ויש שישים נגדו, וביבש ביבש מין במינו ויש רוב היתר נגדו, דבשיעורים אלו ה"ז בטל קודם הפסח ובפסח עצמו חמץ אוסר במשהו, ונחלקו אם כשנכנס הפסח חוזר וניעור לאסור במשהו כאילו עכשיו נתערב. אך אם כשנתערב קודם הפסח לא היה בהיתר שיעור כדי לבטלו נמצא שמעולם לא נתבטל ובודאי אסור הוא גם בפסח.

קנין הלכה

[בתשובה הנ"ל] סוברים שהחמץ חוזר וניעור ואסור לאוכלו בפסח.⁶⁰
 ג. התרומת הדשן [סי' קיד הובא בב"י] כתב שהמנהג הפשוט שבתערובת לח בלח לא אמרינן חוזר וניעור, אך בתערובת יבש ביבש אמרינן חוזר וניעור. [וראה להלן עוד ביאור דברי תה"ד].

להלכה: השו"ע הביא בסתמא את דעת הראשונים המתירים דאין חוזר וניעור, ואח"כ הביא דיש אומרים דחוזר וניעור. והרמ"א כתב דנוהגים כתרומת הדשן שלח בלח אינו חוזר וניעור משא"כ יבש ביבש.

ונחלקו הפוסקים בדיון זה דיבש ביבש חוזר וניעור:

- א. המג"א [ס"ק יא] נקט בפשיטות דבכל תערובת יבש ביבש אמרינן דחוזר וניעור, ואף אם בא לאכול כל חתיכה בפני עצמו ה"ז אסור, והטעם משום שהחמץ עומד בעין. [ומטעם זה גם מחייב המג"א שם לבער תערובת של יבש ביבש, כיון שסו"ס יש חמץ בביתו].
- ב. העולת שבת, האליהו רבא והנהר שלום, [הובאו במשנ"ב ס"ק לג] דייקו מלשון הסמ"ק [המובא בתה"ד סי' קיד הנ"ל] דעיקר הקפידא היא משום דכאשר אופים את כל הקמח יחד נותן החמץ טעם בהיתר, ועי"ז אמרינן דחוזר וניעור. ולכן נקטו שאם אינו אופה או מבשל בפסח את כל התערובת אין חוזר וניעור. וכך דייק גם החו"א [סי' קיט ס"ק ה.].⁶¹

חוזר וניעור בטעמא בעלמא

כתב המג"א [ס"ק ז וס"ק יג] דהמחלוקת אם אמרינן חוזר וניעור או לא היא רק כשנתערב ממשו של החמץ בהיתר, כגון מצת חמץ במצות של היתר או שכר שעורים שנתערב בדבש, אבל אם ממשות החמץ אינו מעורב בהיתר ורק טעמו, כגון תרנגולת שנתבשלה לפני הפסח ונמצאה עליה חיטה מבוקעת והסירו את החטה לפני הפסח, כשמגיע הפסח מותרת התרנגולת לכל הדעות ולא אמרינן שטעם משהו של החיטה הבלוע בתרנגולת יהא חוזר וניעור בפסח.
 המג"א לא כתב ראייה לדבריו, אמנם הגר"א [ס"ק טו] כתב כדבריו, וכן נקט המשנ"ב [ס"ק מו].⁶²

ביאורים והערות

60. ועיין בהגהת דגול מרכבה [על המג"א ס"ק מה] שכתב לדייק מדברי תשובת הרשב"א [המובאים במג"א] דס"ל לחלק בין לח בלח לבין יבש ביבש, אמנם המג"א לא הביא את כל לשונו של הרשב"א, וברשב"א בתשובה מבואר דס"ל שגם בלח בלח אמרינן חוזר וניעור.
61. ועיין בחזו"א [שם] שכתב שבזה מתיישבת קושיית החמד משה המובאת במשנ"ב [סי' תמב ס"ק כג] על הרמ"א שכתב דבתריאקה קיי"ל דאין חוזר וניעור, והרי תריאקה היה תערובת יבש ביבש, ובוזה גם להרמ"א אמרינן דחוזר וניעור. אמנם לפי העולת שבת וסיעתו שכתבו דהא דביבש חוזר וניעור הוא רק כשבישלים יחד אתי שפיר, דתריאקה לא היתה מתבשלת יחד ולכן אין חוזר וניעור אף שהיה תערובת יבש ביבש.
- ומה שדייק החזו"א מלשון הרשב"א המובא במג"א [סי' תמו ס"ק מה] דס"ל דיש חילוק בין לח בלח לבין יבש ביבש, המג"א קיצר בהעתקת לשון הרשב"א, והמעייין בגוף התשובה יראה דאין חילוק, ובתרווייהו ס"ל להרשב"א דאמרינן חוזר וניעור.
62. ועיין בהגר"א שם שכתב קצת מקור לחילוקו של המג"א בין תערובת ממשו של האיסור לתערובת טעמו מהגמ' פסחים [דף כז] בשיטת ר"א דס"ל זה וזה גורם אסור, דאם שאור של תרומה ושל חולין נצטרפו וחימצו עיסה הרי היא אסורה, דאף אם נפל של תרומה תחילה ואח"כ של חולין מ"מ מצטרפים הם לאיסור, אך אם קדם וסילק את השאור של תרומה ואח"כ נפל השאור של חולין והחמיצה העיסה אין אוסרין את העיסה, ופירש"י דבכה"ג שסילק את גוף השאור של התרומה הרי מה שנפלט ממנו לתוך העיסה בטל, ואף שהועיל לבסוף כשנפל השאור של התרומה מ"מ אינו חוזר וניעור. וקצ"ע שבביאור הגר"א [להלן ס"ק כג] משמע דס"ל דגם כשנתערב טעם בעלמא ה"ז תלוי במחלוקת הפוסקים בענין חוזר וניעור.

קנין הלכה

אמנם [בס"ק יג] הביא המג"א את דברי הש"ך שמבואר שלא נקט כן אלא נקט דאף בטעם בעלמא אמרינן חוזר וניעור. וכבר הביא רע"א שבתשובת הרשב"א [סי' תפה] שהיא אחד המקורות לסברא זו דחוזר וניעור, הביא תשובת רב האי גאון שמבואר בה שאם נמצאה קודם הפסח בין שנים או שלשה גרגרי חיטה שהחמיצה, כשנכנס הפסח חוזר וניעור האיסור, אף שאין שם אלא משהו טעם בעלמא.

וע"ע בחזו"א [סי' קיט ס"ק ה] שתמה על המג"א מכח דברי הראב"ה המובאים במרדכי, וכן מדברי ההגהות מיימוניות [דפוס קושטא, פ"א ה"ח, המובאים בב"י] שמבואר מהם דהא דס"ל דטעמא בעלמא שנבלע קודם הפסח אינו חוזר וניעור הוא משום דס"ל דכל תערובת משהו חמץ ל"א בה חוזר וניעור, ולא חילקו בין תערובת ממש לתערובת טעמו.⁶³

העולה מכל זה שדעת המג"א והגר"א [ס"ק טו וצ"ע מהגר"א ס"ק כג] והמשנ"ב [ס"ק כא] שטעם בעלמא אינו חוזר וניעור לכו"ע, ואילו מתשובת רב האי גאון וכן מדברי הראב"ה והגהמ"י והב"י [סוף סי' תנא ומובא כאן בהערה] והש"ך [הובא במג"א ס"ק יג] דלהסוברים חוזר וניעור גם טעם בעלמא חוזר וניעור.

ביטול חמץ לכתחילה קודם הפסח

כתב הט"ז [ס"ק ה] דנראה שאם נתערב לח בלח ואין שישים בהיתר מותר להוסיף עליו היתר קודם זמן איסורו, ואין זה בנדר מבטל איסור לכתחילה כיון שהחמץ עדיין לא נאסר.⁶⁴ אמנם בראשונים מבואר שיש בזה דין מבטל איסור לכתחילה, עיין בר"ן [דף יב: מרפי הרי"ף ד"ה הדר] דמשמע מדבריו שאם נתערבו חיטים שהחמיצו בחיטים של היתר אסור לטחון אותם משום דהוי מבטל איסור לכתחילה, וכן דעת הר"ן בתשובה [סי' נו וקט], וכן דעת רבינו פרץ [הגהת סמ"ק סי' ריט], ומת"ם מרוטנבורג [בתשובתו הנדפסת בשו"ת הרשב"א סי' תתלא]. גם הטור שנחלק והתיר לטחון את החטים טעמו משום שאינו מכוין לבטל את החמץ רק לטחון את החטים. ועיין בבה"ל [ד"ה שהוא] שכתב שלא הביא את דברי הט"ז האלו משום שהרבה אחרונים חולקים עליו.⁶⁵

אמנם באופן שהחמץ כבר נתבטל ברוב קודם הפסח כגון שנתערב יבש ביבש חד בתרי, כתב המג"א [סוף ס"ק יא] שמותר להוסיף עליו עד שישים ולבשלו עד שיהא נימוח ותהא תערובת לח בלח כדי שלא יהא חוזר וניעור בפסח, דכיון שכבר נתבטל החמץ ברוב אין איסור להוסיף עליו ולגרום לו להיות נימוח כדי שלא יהא חוזר וניעור. וכעין זה איתא ביו"ד [סי' קיט ס"ב] דאם נתערב מין במינו חד בתרי שרי להוסיף עד שישים ולבטלו, שלא יחזור ויאסר.⁶⁶

ביאורים והערות

63. וע"ע ב"י [סוף סי' תנא סעי' כז] שהביא מרדכי [סי' תקנה] דשיפור ישן שצלו בו עופות בפסח מותרים, דאע"ג דקודם לכן צלו בו בשר מלוח ממלח שלא נבדק מחמץ, לפי שטעם החמץ שהיה במלח נתבטל קודם הפסח. וכתב ע"ז הב"י שדין זה תלוי בפלוגתא אי אמרינן חוזר וניעור, ומבואר מהב"י דאף בטעם בעלמא אמרינן חוזר וניעור. ועיי"ש במג"א [ס"ק נא] שציין למה שכתב [סעיף ג] שטעם בעלמא אינו חוזר וניעור לכו"ע.

64. וכתב הפמ"ג [מ"ז ס"ק ה] שמשמע בט"ז שלא התיר לערב את החמץ לכתחילה בהיתר, אלא רק אם נתערב בפחות משישים התיר להוסיף עליו, וקצ"ע שבס"י תרכו [ס"ק ב] דימה הט"ז דין זה להא דמעריבין סכך מחובר לקרקע בסכך תלוש, ושם שרי אף לכתחילה.

65. ובחק יעקב [ס"ק טז] הביא את דברי הט"ז, וכתב דלכאורה דין זה תלוי במחלוקת הראשונים שהביא [סי' תנא ס"ק יד] אם מתייחסים לחמץ קודם הפסח כהיתירא בלע [וסגי בהגעלה אף בדבר שתשמישו על ידי האור] או דחמץ שמו עליו, והיינו דלהסוברים דשמו עליו ה"ה דאסור לבטלו לכתחילה.

66. עיין בפמ"ג [מ"ז ס"ק ה] שכתב דלפי הט"ז יש לצייר אופן נוסף שיהא מותר לבטל בו איסור חמץ קודם הפסח, כגון בתערובת יבש ביבש מצת חמץ בשאר מצות, דבעלמא קיי"ל דאם נפל אחד לים או נאכל אחד בשוגג הותרו כולן דתלינן דהאיסור נפל, אך אסור להפיל

קנין הלכה

נתערב לח בלח קודם הפסח ולא נודע אלא בפסח

כתב המקור חיים [ביאורים ס"ק ט] דאפילו לא נודעה התערובת עד הפסח מ"מ שריגן לה, [ולא אמרינן דכיון שלפי הרא"ש (פ"ז חולין ס' לו) אין ביטול חל אלא כשנודעה התערובת וממילא כשנודעה התערובת בפסח הוא כנתערב בפסח ואיסורו במשהו, אלא לענין איסור משהו סמכינן על השיטות הסוברות שביטול ברוב חל גם קודם שנודעה התערובת].⁶⁷ גם הנשמת אדם [אות כו] התיר זאת, עיי"ש טעמו.

בדברי הרמ"א בפת שנפלה ליי

כתב הרמ"א שאם נפלה פת ליי קודם הפסח אסור היין בפסח אף שהוציא ממנו את הפת קודם הפסח, והטעם משום דחיישינן שמא נשאר בו פירורים ונותנים טעם בפסח. וכתב המג"א [ס"ק יב] דמותר לקיים יין זה בביתו בפסח, ובחך יעקב [ס"ק יח] כתב דגם מותר ליהנות מהיין בפסח, וצ"ח מקורו משו"ת הרשב"א [ס' קעג].⁶⁸ והחזו"א [ס' קיט ס"ק יב] תמה על היתר זה, דממ"נ אם הוא ספק השקול אם יש כאן פירורים חמץ א"כ יש להתיר אף לשתות את היין, דספק משהו הוא ספיקא דרבנן ולקולא, ואם נקמינן דיותר מצוי שיש כאן פירורי חמץ ולכן מחמירין בספק [וכמבואר בעולת שבת המובא בבה"ל ד"ה שמא דקרוב לודאי שנשאר פירורים], א"כ יש לאסור אף בהנאה. וכתב דאפשר שכיון שאינו ודאי ממש, מצרפינן דעת הראב"ד שהובא בטור דתערובת משהו אינה אסורה בהנאה. אמנם סיים החזו"א דמ"מ נראה דלא מחלקינן בין הנאה לבין אכילה [רק במקום שאין חשש מן הדין רק הרחקה ומנהג קדושה]. וגם כתב דמסתבר דאסור לו לקיימו בביתו, דנהי דאין בו לאו דבל יראה מ"מ גזרו חכמים שמא יבוא לאוכלו, דכל מה שאסור לאכול אף מחמת הספק חייבו חכמים לבערו שמא יבוא לאוכלו.

סינון היין קודם הפסח

הט"ז והמג"א נחלקו אם מועיל לסנן היין קודם הפסח, הט"ז [ס"ק ו] כתב דסינון לא מהני, והמג"א [ס"ק יג] הביא ש"ך שכתב דסינון מהני, וכתב הפמ"ג [א"א ס"ק יג] דרוב הפוסקין מתירין בסינון, וגם המשנ"ב [ס"ק לו] הביא רק את דעת המג"א והפמ"ג.

ביאורים והערות

אחד לים בכוונה משום דמבטל איסור לכתחילה, הכא שרי לכתחילה לאכול אחד מהתערובת קודם זמן איסורו כיון שעדיין הכל היתר, וממילא לא יהא חוזר ונעור.

67. עוד הוסיף המקור"ח טעם להיתר, דלפי מש"כ האיסור והיתר דכל איסור משהו שנולד בתערובת אינו אוסר במשהו, ורק אם היה ניכר בפ"ע והיה אסור ואח"כ נתערב אז נאמר שאוסר במשהו, ה"נ י"ל דמקרי איסור שנולד בתערובת. [אמנם כתב המקור"ח שהיתר זה הוא דוקא בנתערב קודם שש שעות, דאחר זמן האיסור הרי נולד איסורו קודם שנתערב].

68. וקצ"ע דברשב"א לא נתפרש היתר ליהנות מהחמץ, דהשואל רק שאל על יין זה מהו לשתותו בפסח, והשיב לו הרשב"א שכל הגאונים אסרוהו בשתייה בפסח, ולכאורה לא נתפרש להדיא דמותר בהנאה.

שאלות לחזרה

על החומר הנלמד בחודש השון תשפ"ב

או"ח הלכות פסח סימן תמ"ב סעי' א-ה, וסימן תמ"ז סעי' א-ד
מיוסדות על טור וב"י, שו"ע ט"ז מג"א, משנ"ב ביאור"ל ושעה"צ

סימן תמב סעיף א

- א. דבר שאינו חמץ גמור אלא תערובת חמץ, כגון כותח הבבלי וכדו';
(1) מה הדין לרבי אליעזר, האם יש בהן כרת או לאו, והאם מותר להשהותן בפסח?
(2) ומה הדין לרבנן, האם יש בהן כרת או לאו, והאם מותר להשהותן בפסח?
- ב. דבר שאינו חמץ גמור אלא חמץ נוקשה;
(1) האם לרבי אליעזר יש עליו לאו, לרב יהודה ולרב נחמן?
(2) ואיך פסק הטור לדבריו?
(3) ומה הכריחו לפרש כן?
- ג. באר שיטות הרמב"ם, בעל העיטור, הרי"ף והרא"ש, בחמץ על ידי תערובת אם עוברים עליו
בבל יראה ואם מותר להשהותו עד אחר הפסח?
(1) תערובת חמץ שעוברים עליו, האם צריך שיהיה דוקא כזית בכדי אכילת פרס?
(2) ומה הדין כשנתערב מין במינו או מין בשאינו מינו?
- ה. כל דבר שאין עוברין עליו מדאורייתא, רק מדרבנן, האם מותר להשהותו בפסח, ומה הדין
בדיעבד?
ו. דבר שאין בו חמץ בעין אלא טעם חמץ;
(1) האם מותר לאוכלו, ומה הטעם?
(2) האם צריך לבערו או שמותר להשהותו?
(3) ומה הדין בעבר ושהה, האם מותר באכילה או בהנאה?
ז. ומה הדין בתבשיל שנתבשל קודם הפסח בקדירה שבישל בה חמץ בו ביום?

סעיף ב

- ח. (1) פת שעייפשה קודם זמן איסורו ונתקלקלה רק מאכילת אדם או שנפסלה מאכילת כלב,
האם חייב לבערו, מן התורה או מדרבנן?
(2) ומה הדין בכל הנ"ל אם נתקלקלה אחר זמן איסורו?
- ט. (1) מלוגמא שנסרחה קודם הפסח, לפני שהחמיצה או אח"כ, האם חייב לבערו, ומה הטעם?
(2) ומה הדין אם נסרחה אחר זמן איסורו, לפני שהחמיצה או אח"כ, האם חייב לבערו, ומה
הטעם?
(3) ומה הדין אם נפסלה רק מאכילת אדם, ומה הטעם?

סעיף ג

- י. (1) האם מותר לכתחילה לכבס בגדים סמוך לפסח בחלב חטה?
(2) והאם מותר לקיימן בפסח, ומה הטעם?
- יא. והאם מותר להציע על השלחן בגדים המכובסים בחלב חטה, ומה הטעם?
- יב. (1) האם מותר לדבק ניירות בחלון תוך שלשים לפסח, כשנראה מבחוץ או אינו נראה מבחוץ?
(2) ומה הדין לפני שלושים יום לפסח?
- יג. האם מותר ללבוש בשעת אכילה צעיפי נשים שרגילין לתקן עם קמח, ומה הטעם?
- יד. האם צריך לדקדק שלא לכבס בגדים וצעיפים בחלב חטה או בשאר מינים תוך שלושים יום
לפסח, ומה הטעם?

סעיף ד

- טו. חמץ נוקשה שנתערב בדבר שאינו מאכל אדם, האם מותר לאכלו בפסח;
(1) כשנתערב לפני פסח?
(2) כשנתערב בפסח?
- טז. חמץ גמור שנתערב בדבר שאינו מאכל אדם;
(1) האם מותר לאכלו בפסח, ומה הטעם?
(2) והאם מותר בהנאה, ומה הטעם?
(3) והאם מותר לקיימו, ומה הטעם?

- יז. שכר שעושים מחטים ושעורים ;
 (1) האם חייבים לבערו?
 (2) האם יש כרת בשתייתו, כשיש כזית בכדי אכילת פרס או כשאין כזית בכא"פ?
 (3) ואם נתערב השכר בדבר אחר, מה דין התערובת?

סעיף ה

- יח. (1) אם העמיד גבינות בחלא משכר שעורים או חטים, האם חייב לבערו, ומה הטעם?
 (2) ומה הדין אם העמיד גבינות ע"י קיבה והוא נכבש תחילה בכלי חמץ מעת לעת, האם מותר לאכלה או להשהותה, כשהעמיד בפסח או קודם פסח?
 יט. (1) מי דבש שהחמיצו בשמרי דבש, והדבש הראשון היה מחומץ משמרי שכר, עד כמה חייב לבערו?
 (2) והאם מותר לשתותו ביו"ט אחרון של פסח?
 (3) ומה הדין כשאין בו חשש חמץ, רק נתבשל בכלי חמץ?
 (4) ומה הדין אם בשמרי החמץ לבד לא היה כדי להחמיץ?
 כ. דבר המעמיד או שעשוי לטעם, ששכח ולא ביערו, ועבר עליו הפסח, האם יש היתר לאחר הפסח?

סימן תמוז סעיף א

- כא. (1) חמץ בפסח, בכמה אוסר תערובתו, במינו ושללא במינו, מדאורייתא ומדרבנן, ומה הטעם?
 (2) מתי מקילין דחמץ בפסח אוסר רק עד ששים?
 (3) האם מועיל פדיון דמי החמץ והשאר למכור?
 (4) ומה יעשה במקום הפסד גדול?
 כב. כלים שנתבשל בהם חמץ או תערובתו – לפני פסח או בפסח ;
 (1) האם מותרים אחר הפסח?
 (2) ומה צריך לעשות עם הכלים כשמשהה אותם?
 כג. (1) מה הדין לגבי חמץ, כשנגע חם בחם בלא רוטב?
 (2) ומה הדין כשנגע חם בחם עם רוטב?
 כד. נגע ככר חמץ בככר מצה ושניהם חמין ;
 (1) מה הדין כשאין שם דבר המפעפען?
 (2) ומה הדין כשיש שם דבר המפעפען, ומה הטעם?
 כה. צלי שמן בתנור יחד עם ככר של חמץ, האם אמרינן ריחא מילתא ;
 (1) בתנור קטן וסתום, והחמץ והמצה שניהם מגולין בתוכו?
 (2) בתנור גדול ופתוח או שאחד משניהם מכוסה?
 (3) ומה הדין במקום הפסד מרובה או בשעת הדחק לצורך שמחת יו"ט?

סעיף ב

- כו. (1) חמץ שנתערב משש שעות ולמעלה עד הלילה, לח בלח או יבש ביבש, מין במינו או בשאינו מינו, בכמה אוסר, ומה הטעם?
 (2) ומה הדין לגבי נטל"פ?
 (3) ואם ערבו במזיד מה דינו?
 (4) חמץ נוקשה בתוך הפסח האם איסורו במשהו?

סעיף ג

- כז. (1) חטה שנמצאת בערב פסח בתרנגול מבושלת, האם מותר לאכול הבשר, ומה הטעם?
 (2) ומה הדין אם חיממו התרנגולת בפסח בכלי ראשון בעוד שהחטה בתוכה או שנטלה החטה מתוכה לפני פסח?
 (3) ומה הדין אם חיממו התרנגולת בפסח בכלי שני, ומה הטעם?
 (4) ואיך נפסק להלכה?

סעיף ד

- כח. (1) מה הדין אם נתערב החמץ לפני פסח ונתבטל בששים, האם הוא חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו?
 (2) ואיך פסק הרמ"א בזה בדבר שהוא לח בלח או יבש ביבש, ומה הטעם?
 כט. ומה הדין לענין יבש שנתערב, כגון פת שנפל ליין, האם חוזר וניעור?
 ל. ומה הדין אם נתערב הפת במי דבש, ומה הטעם?

קנין הלכה

שאלות הנוגעות למעשה בחומר הנלמד בחודש חשוון תשפ"ב או"ח הלכות פסח סימן תמ"ב סעי' א-ה, וסימן תמ"ז סעי' א-ד

שאלה א. לפני פסח בשלו בטעות לפסח בסיר של חמץ

(1) מה דין המאכלים (2) ומה הדין אם כבר יותר ממעל"ע לא השתמשו בסירים אלו לבישולי חמץ (3) ומה הדין אם הוציאו בטעות בפסח עצמו סיר של חמץ ובשלו בו. (4) והאם יש חילוק אם זה היה ביו"ט ראשון שלפני הפסח עצמו תוך מעל"ע השתמשו בו לבישול חמץ, או בחוה"מ שכבר עבר מעל"ע מבישולי חמץ (5) ומה הדין אם בשילו בפסח את המאכלים בסיר של פסח, ורק בטעות הוציאו מהמגירה מצקת של חמץ ועירבו איתו את האוכל, ויש ס' כנגדו. (6) וכן בשלו מאכלים לפני פסח, פתחו ארון נפל לתוכו כמה גריסים וכדו' הצליחו להוציא הכל, או ששפכו לתוכו בטעות קצת ממשקאות חריפים שהם חמץ, האם צריך לבערו או אפשר לשמרו לאחרי פסח. (7) וכן ממתקים המיוצרים במפעלים בכלים שמבשלים בהם גם מאכלים שהם חמץ גמור, האם צריך לבערם לפני הפסח. (8) ואם בפסח עצמו בשלו סיר גדול של מרק עם קצת אבקת מרק שיש בו תערובת חמץ, עירבו אותו עם מצקת ואח"כ הכניסו את המצקת לתוך סיר מרק אחר, או העבירו קצת מהמרק לתוך סיר מרק שני, מה שין הסיר השני. (9) ומה הדין אם רק הוציאו תפו"א מהסיר הראשון והעבירו לסיר מרק השני. (10) וכן אם חתכו לפני פסח בצל, צנון, שום, וכדו' בסכין של חמץ האם צריך לבערו. ומה הדין אם חתכו בפסח [תמ"ז ס"א, מ"ז סק"א, תמ"ז ס"א, זאלר היטצ סק"א].

שאלה ב. בשלו בפסח מרק וכדו' והכניסו בו בטעות קצת חומצת לימון העשוי גם מחומרים שיש בו תערובת חמץ. (1) האם יכול ליעדו לחמץ או שצריך הגעלה. (2) והאם יש הבדל איזה סוגי מאכלים עתיד להשתמש בהם [סימן תמ"ז ס"א מ"ז סק"א].

שאלה ג. תרופות שמעורב בהם חמץ, האם חייב לבערם רו למוכרם לגוי לפני פסח.

(1) והאם חלוק כשהקפסולה החיצונית עשויה מעמילן וכדו' (2) וכן האם חלוק כאשר החמץ הוא חומר הממתקו כסירופ כדורי מציצה וכדו' (3) והאם חומר שמורחים על השפתיים צריך שלא יעשה מתערובת חמץ (4) וכן חומרי ניקוי רצפות שעשויים מתערובת מוצרי חמץ האם אפשר להשתמש בהם בפסח (5) ומה הדין בזה בחומרי ניקוי רחיצת כלים, לשימוש, ולהחזיקם בבית [תמ"ז ס"א, ס"ד, חו"א סימן קט"ז סק"ח ד"ה טבלאות].

שאלה ד. משחות, זריקות, טיפות למיניהם האם צריך לבערם או למכרם לפסח [תמ"ז ס"א]

שאלה ה. תמציות, חומצות לימון, גלוקוזה, עמילנים וכדו' שעשויים חמץ ואין כל אפשרות לאכלם כמות שהם, האם חייב לבערם [ס"ז, זיאוור הלכה ד"ה עד, וד"ה חמץ, חו"א סימן קט"ז סק"ז].

שאלה ו. פרחים העשויים מדגן וצבעו אותם היטב,

(1) האם חייב לבערם (2) וכן משחק ברבצק ופלסטלינה העשויים מתערובת חמץ האם חייב לבערם (3) וכן מוצרי

קנין הלכה

איפור, קוסמטיקה, שמפון, סבונים, וכדו' שיש בהם תערובת חמץ האם צריך לבערם. [ממ"ז ס"ג, וסט"ו].

שאלה ז. טיגנו לביבות חביתות וכדו' שטיגנם בפסח והניחם כעדיין רותחים על נייר סופג, נודע שמעורב בו עמילנים (1) מה דין החביתה, (2) ומה הדין אם הניח את הנייר סופג ע"ג החביתה. (3) ומה הדין אם היו כמה חביתות זו ע"ג זו. (4) ומה הדין אם זה כבר לא היה במחבת אלא בצלחת [ממ"ז ס"א, מ"ז סק"ט].

שאלה ח. עשו יין לפסח ילד החזיק פרוסת לחם, ספק אם נפלו לתוכו כמה פירורים (1) מה דין היין (2) בישלו סיר עם מרק וכדו' והכניסו כמות קטנה של אבקת מרק שיש בו תערובת חמץ מה דינו (3) והאם חלוק בכל הנ"ל ער"פ אחרי שעה שישית [ממ"ז מג"א סק"ד, זיאור הלכה ד"ה חמץ, פמ"ג פתיחה להלכות פסח ח"ג פ"ד פ"ב].

שאלה ט. חושש שאחד מכל המצות שלו נשתהה מידי הרבה זמן עד שנאפה. (1) האם מותר לו לאכול את המצות (2) האם יש ענין לא לחמם בפסח שוב את המצות בתנור וכדו', (3) וכן מיני תבלינים משקאות וכדו' שחושש שמעורב בהם קצת חמץ, ונעשו לפני פסח האם מותרים בשימוש בפסח. [ממ"ז, ס"א, ס"ד, מ"ז סקט"ו].

שאלה י. הוציא מהתנור מצה כפולה או נפוחה ביחד עם עוד מצות. (1) מה דינם (2) וכן מצה כפולה שהניחו על מקום הכפל עוד מצה מה דינו [ממ"ז ס"א, מג"א סק"ב, חק יעקב סק"ט, רע"א, זיאור הלכה ד"ה ואין שם, חזו"א סימן ק"כ סקי"ד-ט"ו].

שאלה יא. אפו מצות, הכניסו בטעות גם מצה שכבר שהתה זמן רב בחוץ (1) מה דין כל המצות. (2) וכן אם חיממו קוגל וכדו' בפסח בטעות בטוסטר של חמץ (3) ומה הדין אם גילו שנשאר באותו טוסטר קצת חמץ (4) ומה הדין אם הקוגל היה מכוסה. (5) ומה הדין אם הטמינו מרק לפסח ביחד עם קוגל אטריות לשבת הגדול (6) ומה הדין אם הטמינו טשונט עם גריסים קוגל לשבת בבוקר ביחד עם התבשילים לפסח (7) ומה הדין בכל זה כשאין לו אחר לפסח (8) ומה הדין אם אפו קוגל שקצת חריף או דגים עם דברים חריפים ביחד הקוגל אטריות לשבת הגדול בתנור. [ממ"ז ס"א, מ"ז סקי"ב, זיאור הלכה ד"ה שטייך, מ"ז סקי"ג].

קנין הלכה

תשובות לשאלות הנוגעות למעשה

תשובה לשאלה א. קיי"ל להלכה שגם נ"ט בר נ"ט אסור בפסח ואפילו אם הבליעות הם מלפני פסח, כלומר שגם אם בישלו בטעות לפני פסח מאכלים של פסח בתוך סיר של חמץ, המאכל אסור, אבל אם בישלו את המאכל בסיר שאינו ב"י המאכל מותר,

אבל אם בטעות הוציאו מהארון בפסח עצמו סיר של חמץ, ובישלו בו מאכלים, לא רק אם זה היה ביו"ט ראשון שעדיין הסיר היה ב"י מבישולי חמץ, אלא אפילו אם כבר עבר הרבה זמן לא בישלו בסיר וכבר היה אינו ב"י, לדעת הרמ"א גם נ"ט בר נ"ט בצירוף נטל"פ אסור בפסח.

ואפילו אם בישלו בסירים של פסח, אלא בטעות לקחו מצקת של חמץ ועירבו בו את המאכל, ויש במאכל ס' כנגד כל המצקת, רק אם זה היה לפני פסח המאכל מותר, אבל אם זה היה בפסח עצמו, אפילו שזה גם נ"ט בר נ"ט ונטל"פ ופחות מס' המאכל אסור.

ואפילו שקיי"ל להלכה שתערובת חמץ אפילו של לפני הפסח, אם הוא ראוי לאכילה והוא בדרגת נ"ט צריך לבערו, [כמנזאר נט"פ], ולכן אם בישלו מאכלים לפסח ובטעות הכניסו בו גריסים או אבקת מרק של חמץ, ואין בו ס' כנגדו, המאכל צריך ביעור. ואם לא היה ס' כנגדו אבל הצליחו להוציא את כל הגריסים, או שהכניסו לתוך התבשיל קצת מהמשקאות החריפים העשויים מחמץ, נחלקו הפוסקים האם עצם זה שאסור מה"ת באכילה מצריך לבערו, או מאחר ואינו בעין אינו חייב לבערו, ולהלכה שלא בהפס"מ כתב במ"ב [סק"א] שצריך לבערו. - אבל אם רק בישלו את המאכלים בסירים של חמץ ב"י, וכן ממתקים למיניהם, שברור שאין בהם תערובת חמץ, ורק נעשים בסירים וכלים של חמץ, אפילו שבסיר אין ס' כנגד המאכל שהתבשל בו, ואפילו אם זה סיר שבישלו בו דייסות וכדו' מהדברים שכולו חמץ שודאי אין בתבשיל ס' כנגדו, וכן מפעלים שמייצרים דברים שהם כולו חמץ, ובאותם כלים כשהם נקיים מייצרים גם ממתקים וכדו', אפילו שהמאכל אסור מדאורייתא, מ"מ אם זה נתבשל לפני הפסח מותר לכתחילה להשהות את המאכלים ולשומרם לאחר פסח, כי בליעות של כלים אפילו בדרגת נתינת טעם גמורה לכו"ע אין איסור שהיה.

אבל אם בפסח עצמו בישלו מרק והכניסו בו בטעות קצת אבקת מרק שיש בו תערובת חמץ, אפילו שבישלו סיר גדול, כולו נאסר מחמת משהו חמץ, ולא רק הסיר עצמו נאסר כולו, אלא גם אם אח"כ הוציאו קצת מהמרק והעבירו לתוך סיר גדול של מרק גם הסיר השני נאסר כולו כי לח בלח לכו"ע המשהו חמץ שהיה בסיר הראשון התפשט בכולו ואסרו, וממנו עבר גם לסיר השני.

וכן אם עירבו את המרק עם כף או מצקת ואח"כ הכניסו ועירבו עם אותה מצקת סיר גדול אחר של מרק, מאחר ונבלע משהו מהחמץ גם בכלי עצמו נפלט ממנו לתוך הסיר השני ונאסר כולו, כי מכלי גם המשהו חוזר ונפלט.

אבל אם היה גם תפו"א בשר וכדו' בסיר הראשון שבא הכניסו בטעות אבקת מרק וכדו' והכניסו לתוך סיר אחר של מרק, נחלקו הפוסקים האם אמרינן תרי משהו, דהיינו שהמשהו חמץ שהיה בסיר הראשון ונבלע גם בתוך

התפו"א חוזר ונפלט בסיר השני או שאין בכוחו לאסור ובמקום הפס"מ מקילין [כמנזאר נט"פ סק"א] וכן בצל צנון שום וכדו' שנחתכו עם סכין של חמץ ואפילו אינו ב"י מאחר והוא חריף שגם באינו ב"י משבחו אם נחתך לפני פסח, אפילו שאסור לאכלו אבל אינו חייב לבערו, אבל אם נחתך בפסח, חייב לבערו, וביותר שאפילו לדעת המחבר שסובר שלא כל החריפים אוסרים באינו ב"י לענין פסח נראה שמחמיר שכל החריפים אוסרים באינו ב"י.

קנין הלכה

תשובה לשאלה ב. למרות שחמץ בפסח גם במשהו הוא איסור גמור, ולכן אם נפל גרגיר של חמץ, הכניסו קצת חומצת לימון שיש בו תערובת חמץ, או כיוצא בו נאסר כל המאכל וגם אסור להשהותו וצריך לבערו, וגם הסיר נאסר בשימוש, זה רק לענין פסח עצמו, אבל להשתמש בסיר עצמו לאחר הפסח, אם לא היה אפילו ס' כנגד החמץ שבו, למרות שיש בו עכשיו בליעות של איסור, וכל כלי שנבלע בו איסור אפילו אם הוא כבר אחר מעל"ע שהאיסור הבלוע נפגם, מ"מ אסור לכתחילה להשתמש בו ללא הגעלה, יסוד האיסור של שימוש באינו ב"י הוא כדי שלא יבוא לשימוש האסור, וכאן שאין לו אפשרות לבוא לידי איסור, מותר לו ליעד מעכשיו את אותו סיר לחמץ ללא כל הגעלה.

ומ"מ מבואר בפמ"ג שאסור לו להשתמש באותם סירים בבישול דברים חריפים כי כאשר יבשל בו דברים חריפים אחרי הפסח, החמץ שבלוע בכלים ששם איסור עליהם מחמת הבישול של פסח יחזור ויושבח ויחשב שאוכל דבר איסור,

ולהשאירו להשתמש בו לפסח הבא, נחלקו הפוסקים האם מאחר וכבר עבר עליו י"ב חודש מהני להתירו

תשובה לשאלה ג. קיי"ל להלכה שחמץ נוקשה רק מדרבנן חייב לבערו וגדרו של חמץ נוקשה או שחסר בחימוצו שמחמת צורת עשייתו לא נחמץ לגמרי, או דבר שכבר בתחלת עשייתו וחימוצו הוא ראוי לאכילה רק ע"י הדחק, לאפוקי חמץ ממש שאח"כ נהיה ראוי לאכילה ע"י הדחק כל שהוא עדיין ראוי למאכל אדם, ודאי שחייב עליו, ורק אם כבר נפסל מאכילת כלב אינו חייב עליו, ולכן תרופות אפילו אותם שמעורב בהם חמץ מאחר והם מוערכים ביחד עם עוד סמים עד שנפסלו מחמת כן מאכילת כלב מותר לקיימם בפסח.

ומ"מ מבואר [נס"ד] שלדעת המחבר גם דבר שכבר נפסל לפני הפסח מאכילת כלב, שאפילו מדרבנן מותר לקיימו, מ"מ לאכלו אסור מאחר ובאכילתו אחשביה. ולכן כאשר מורחים משחה על השפתיים נגד יובש שהרגילות שמכניסים גם לפה אפשר שיש לחוש שיהיה כשר. דנו האחרונים שמאחר וכל איסורו הוא רק מחמת אחשביה אפשר שבתרופות לא שייך אחשביה כי אינו מחשיב את האכילה של החמץ אלא את החומר המרפא שמוערב עמו, ובפרט כאשר החמץ אינו מיועד אלא כדי לדבק את החומרים המרפאים, או שעצם שימוש לרפואה א"א להגדירו שאחשביה לאכילה. אבל בכדורי מציצה וסירופים שמוערב בהם לטעם יש בו אחשביה ואסור לאכלו.

ואם כל החמץ שבתרופה נעשה רק בשעת וע"י שעירבו אותו ביחד עם הסמים המרפאים הרי זה כחמץ נוקשה, ואפילו שחמץ נוקשה גם אסור מדרבנן להשהותו, ולכן דבק רחוב שעשוי מקמח מלח ומים, מאחר והוא ראוי לאכילה ע"י הדחק, מדרבנן אסור להשהותו, אבל אם החמץ נוקשה מעורב בעוד דברים אחרים מותר להשהותו, ולכן אם החומר של התרופה נמצא בתוך קפסולה שהקפסולה עשויה מעמילנים ויש בו גם תערובת חמץ, מאחר והקפסולא אינו נאכל כל אדם אפילו אם נאמר שכשבלעו יש אחשביה שרוצה אכילתו, מ"מ מאחרו אינו מאכל כל אדם מותר להשהותו כמבואר בס"ד ובמ"ב סק"ב.

וביותר שאפילו אם הרגילות הוא שיש לחשוש שיכניסו לתוך פיו אם כשיכניסו זה לא יהיה ע"ד לאכול אין אחשביה ואינו עובר עליו לא חששו שיכניס לפיו, [כמבואר נס"י] ולכן חומרי ניקוי שכבר בדרגת אינו ראוי לכלב אפילו שעשויים גם מחומרים של חמץ, אם הטעם שכבר אינם ראויים לאכילת כלב הוא כי כבר נפסלו במהותם, או שנתערבו כ"כ עד שאין כל אפשרות להפרידם זה מזה, לא רק שמותר להשהותם אלא מותר גם לרחוץ בהם כלים, כי אפילו אם לא ישטוף אח"כ היטב את הכלי וישאר משהו ממנו כל שאינו אוכלו על דעת כן אין אחשביה אבל אם המוצרי ניקוי עדיין ראויים לאכילה ע"י הדחק, דינם כחמץ נוקשה שאסורים באכילה מה"ת, ומדרבנן מיהת אסורים לקיימו.

קנין הלכה

תשובה לשאלה ד. אפילו שמבואר [נס"צ] שגם דבר שאינו ראוי לאכילה מותר רק להחזיקו בפסח אבל אסור לאכלו כי באכילתו אחשביה, זה רק באכילה אבל שימוש אחר כגון משחה, טיפות עינים, אזנים, זריקות, וכדו', שמעורב בהם גם אלכהול ספירט וכדו' הנעשים מחמץ, לא שייך בשימושם אחשביה ולכן מותרים גם בשימוש. [כמנזאר נס"א]

תשובה לשאלה ה. מבואר בס"ב שחמץ שנפסל מאכילת אדם אפילו נפסל לגמרי אם עדיין לא נפסל מאכילת כלב חייב לבער, והטעם שחייב לבער הוא מפני שראוי לחמץ בו עיסות אחרות [כמנזאר נס"ק] וציה"ל ד"ה ע"ד]. וא"כ לא כל מה שנפסל רק מאכילת אדם לפני הפסח חייב לבערו אלא רק זה שראוי לחמץ בו עיסות אחרות,

מאיך אם זה כבר באמת נפסל מאכילת כלב סיבת התירו הוא מפני שכבר נחשב לעפרא בעלמא, ולכן אפילו אם עדיין ראוי לחמץ בו עיסות אחרות, לדעת הר"מ ודעימיה אינו חייב לבערו, ולדעת הראב"ד חייב לבערו, ומ"מ לכר"ע אפשר שבאכילה כבר אינו חייב עליו, [כמנזאר צניה"ל ד"ה חמץ].

אמנם זה רק אם קילקולו מאכילת כלב הוא מחמת עיפוש וכדו', אבל אם נפסל לאכילת כלב מחמת רוב חימוצו, כל שעדיין ראוי לחמץ בו עיסות אחרות חייב עליו. [כמנזאר נחז"א סימן קט"ז סק"ג] ולכן שמרים העשויים מדגן שמרוב חימוצם אינם ראויים אפילו לכלב, וכן תמציות, חומצות, עמילנים, וגלוקוזה, אפילו שבמצב של עכשיו אינו ראוי אפילו למאכל כלב, מ"מ כל שעדיין ראוי לחמץ בו דברים אחרים, ועומד להתערב במאכל עצמו ולהטעימו עוברים עליו [כמנזאר נחז"א שס, וצנכרות סימן ט"ז סקט"ו].

תשובה לשאלה ו. גם חמץ שעדיין ראוי לאכילה אם שינה אותו ע"י מעשה מיעודו אינו חייב לבערו [כמנזאר נס"ג] שכל שאין צורת החמץ עומדת אפילו שלא נפסל מאכילת כלב, וכשאכלו חייב עליו [כמנזאר נס"ט"ו] שלכן אסור להציע על השולחן שמא יפול ממנו למאכל, מ"מ מותר לקיימו. וכן מבואר [נס"ט] שכופת שאור שיחדו לשיבה וטח אותה בטיט אינה עובר עליו ואפילו שהוא מצד עצמו עדיין ראוי, ולכן פרחים העשויים גם מגרעיני דגן אבל הם צבועים ממש, אפשר שאפילו שהם ראויים לאכילה, מאחר ועשה בהם מעשה שמשנה את מהותם, אינו חייב לבערו. וכן משחק ברבצק או פלסטלינה גם אם ע"י שפרידו אותו יחזור להיות ראוי לאכילה, אפשר שמחת שנחשב שנעשה בו שינוי גמור שאינו חייב לבערו, וכן כל מוצרי קוסמטיקה, ותמרוקים למיניהם, גם אם נעשו מתערובת אלכהול וכדו' של חמץ, אפשר שנחשב שנעשה בו מעשה המשנה אותו מיעודו, ומותר לקיימו.

ואפילו דברים העשויים לסיכה כשמפו, סבון וכדו', גם נחוש שסיכה כשתיה ואסור לסוך בו [כמנזאר צניה"ל] גם אם הוא במצב שעדיין ראוי לאכילת כלב, מ"מ לקיימו אפשר שמותר, ומ"מ היתר זה אינו מתירו בשימוש ולכן חומרי ניקוי כלים שעדיין ראוי למאכל, מלבד שיש לחוש שישאר בכלי מעט ויבוא לאכלו, עצם השימוש ההנאה בזה אסור,

תשובה לשאלה ז. מבואר [נס"א] שדין חמץ בפסח שוה לכל איסורים, לענין שמקום שאין הבליעה עוברת כלל, גם בחמץ מותר. ולכן אם טיגן לביבות, חביתה וכדו', והניחו כשעדיין רותח ע"ג נייר סופג שמעורב בו עמילן, מאחר והחביתה היא רק עילאה נאסרת רק כד"ק.

כל זה אם העמילן מעורב בו בעין ממש, אבל אם הוא רק מעובד בו, אבל לא מעורב בו בעין ממש, קיי"ל שאין בלוע יוצא בלא רוטב ולכן החביתה אינה נאסרת כלל, אלא שאפשר שנייר נחשב ככלי שמכלי בלוע יוצא ללא רוטב, ואם הניח את הנייר סופג ע"ג החביתה שהחביתה הרותחת היא תתאה, אם העמילן רק מעורב אבל אינו בלוע

קנין הלכה

בנייר, נאסרת כולה, ואפילו שחמץ הוא כחוש וכחוש אינו מפעפע יותר מכד"ק מ"מ החבית שהיא שמינה מפטמת את החמץ ומפשיטו בכולו. [כמזואר זמ"צ סק"ט] אבל אם הוא נחשב בלוע בו קיי"ל שפיטום אינו מועיל להוציא בליעות של כחוש. [כמזואר זיור"ד סימן ק"ה שפ"ד סק"ט] ולכן החמץ לא יכול ליפלט מהנייר כלל לאסור, ואם יש כמה חביתות או קציצות אחד ע"ג השני אפילו שרק הקציצה העליונה נאסרת, וביחס לאחרות כבר נחשב החמץ לבלוע שאינו יוצא ממנו לאחרות בלא רוטב. מ"מ כתב במ"ב בשם האחרונים שגם הם נאסרים כדי קליפה, ואפילו אם הקציצות כבר נמצאות בכלי שני, מ"מ מאחר וזה דבר גוש, אפילו בלא דוחקא מבואר שמחמירים לענין פסח שאוסר, וביותר שגם מדין כלי שני מחמירים בפסח כמבואר

תשובה לשאלה ה. בטעם שחמץ איסורו במשהו נחלקו הראשונים האם זה מחמת חומרו של חמץ, או מחמת שנחשב שישל"מ.

אם הטעם הוא מחמת שישל"מ, א"כ גם בער"פ אחר שש כבר צריך לאסור במשהו. - וכן כל ספק שיש אם נתערב וכדו' ואפילו תערובת של ספק משהו כגון שילד עמד עם לחם ע"י היין של פסח והתעסק בו ולא רואים פירורים אבל לא סיננו יאסר, - וכן רק במינו צריך לאסור במשהו ככל דשיל"מ, ולא באינו מינו, וא"כ כל בישול שהכניסו בו אבקת מרק חומרים משמרים וכדו' שנתברר שהיו של חמץ, והיה ס' יתבטל ויהיה מותר. - וכן לענין חמץ נוקשה כתרופות וכדו' שנחלקו אם עובר עליו על בל יראה, אם מה"ת אינו עובר עליו ומותר להשהותו כמבואר להלכה א"כ אם הטעם שחמץ במשהו הוא רק מחמת חומרו של חמץ, בחמץ דרבנן אפשר להקל, ולכן מבואר במג"א [סק"ד] שאינו אוסר במשהו, אבל אם טעמו הוא כי הוא דשיל"מ גם איסור דרבנן בדשיל"מ אסור.

ובטעם שחמץ אינו נחשב שישל"מ מבואר ברמ"א [יור"ד סימן ק"צ ס"ד] שמאחר והוא עתיד לחזור לאיסורו בשנה הבאה אינו נחשב שישל"מ.

ובשו"ע [ס"ג] מבואר שחמץ שנתערב בער"פ דינו כשאר איסורים, וכתב בביה"ל [ד"ה ממך] שמוכח שדעת המחבר שאינו נחשב שישל"מ, ורק משום חומרו של חמץ החמירו שמהו אינו בטל במשהו וכן מבואר במ"ב שכל צירוף בספק מצרפים דעות הסוברים שחמץ בפסח אוסר רק בס'.

אבל הש"ך [יור"ד סימן ק"צ סק"ג] כתב שמש"כ המחבר שאינו בטל אלא במשהו זה רק על מב"מ, כלומר נתערב לו משהו קמח של חמץ בקמח של פסח וכדו'ף, אבל כל משהו חמץ המעורב באינו מינו עד ס' בטל, כדין כל דשיל"מ באינו מינו. - וא"כ טעמו רק משום דשיל"מ ולדבריו גם בצירוף ספיקות לכאורה א"א להקל.

אבל במשב"ז [סוף סימן פס"ז דין ה] כתב שהטעם שחמץ אינו נחשב שישל"מ, דמאחר וכדי שיהיה לו מתירים צריך להשהותו לאחר הפסח, וחמץ בפסח אסור להשהותו אינו נחשב שישל"מ, ובפתיחה להלכות פסח [מ"ג פ"ה] ובמשב"ז [שס סק"ד] כתב שלהתיר להשהותו ולאוסרו באכילה אינו נראה, ובפתיחה להלכות פסח [מ"ג פ"ד פ"ג] כתב שמאחר ומדברנן צריך לשרפו אינו נחשב שישל"מ.

ולפי"ז כ"ז רק אם נתערב בפסח, אבל אם נתערב לפני הפסח שמותר להשהותו, וכן תרופות למיניהם שנחשבים לחמץ נוקשה שמותר להשהותם, חמור יותר ונחשב שישל"מ ולא בטיל.

תשובה לשאלה ט. להלכה קיי"ל שתערובת של לח בלח לפני הפסח בשיעור שאינו נותן טעם, לא אמרינן שבפסח חוזר וניעור, אבל תערובת יבש ביבש אמרינן חוזר וניעור.

קנין הלכה

אלא שנחלקו האם מה שאמרינן חוזר וניעור זה גם במצב כמות שהוא, או רק אם אח"כ חזרו וחיממו את זה, ולכן אם חושש שאחד מהמצות שהה יותר מזמן חימוץ, ונתערב עם שאר המצות לפני הפסח יש להתירו, אבל אם בפסח יכניס לתנור כמה מצות לחמם ביחד, יש לחשוש שיש בו מצה מחומצת שחוזרת וניעור. ומ"מ גם מיני תבלינים, או אפילו משקאות שחלק מהמרכיב שלהם הוא חמץ כגון תמציות, חומצות, עמילנים מחמץ, אפילו שזה ממש לח בלח ואין בו ס', או יין שמכניסים בו קצת אלכהול וכדו', לא מיבעיא אם המרכיב שהוא חלק עיקרי שמעמיד את כל התבלין, האבקה, או המשקה, או שזה החלק שנותן טעם, או אלכהול וכדו' שאפילו שהוא מיעוט מחמת חריפותו נרגש טעמו, שמחמת היותו מעמיד או לטעמא כלל לא בטל, אלא אפילו אם הוא רק חלק מכל המרכיבים אפילו אם הוא לא בדרגה של זה וזה גורם, מ"מ מאחר וזה לא נפל לתוכו אלא לכתחילה עירבו אותו כי זה צורת עשיית האבקה, המשקה וכדו' אסור בכלל להשותו, ואם השהו אותו וגם לא מכרו אותו אסור אחר הפסח. [כמנזאל נסימן ממ"ז סקי"ד].

תשובה לשאלה י. אפי' שלדעת הרמ"א [נסימן ק"ה] אין אנו בקיאים לחלק בין כחוש לשמן והכל אוסר עד ס', וכן דעתו [לקמן ס"ה] לענין מליחה, שלכן חיטה שנמצאת במליחה ע"ג הבשר הכל נאסר. מ"מ מבואר ברמ"א [שם ס"ה] שבכחוש שאין בו סרך שמנונית לא אמרינן אין אנו בקיאים, ובשפ"ד [שם סקל"ח] כתב שמצד הדין בכחוש גם באיסור דאורייתא בקליפה סגי, ולכן בהפסד קצת סגי בקליפה, וכ"כ הרע"א [שם סק"ז], ורק שלא במקום הפסד מצד המנהג באיסור דאורייתא צריך ס', וחמץ נחשב לאיסור כחוש, וכן מבואר בביאור הלכה [כאן ס"א ד"ה ואין שם] שבמקום הפסד גם בחמץ אפשר להקל כהפוסקים שסוברים שבכדי נטילה סגי, וכן מבואר בדעת הגר"א [וכמנ"כ נשע"כ נסימן מס"ז סקל"ג] ודלא כהמג"א ודעימיה [שהניא הציאור הלכה] שסוברים שבפסח באיסור דאורייתא צריך להחמיר שגם חמץ נפלט מחתיכה לחתיכה ואוסרת.

אלא שנחלקו האחרונים אם מקום הכפל עצמו נחשב ג"כ לאיסור בלוע, כי סיבת האיסור הוא רק מחמת החשש חמץ שבלוע בתוך הכפל, ולכן אפי' אם נגע במקום הכפל עצמו ג"כ מותר, או שמקום הכפל נחשב לאיסור בעין, ולכן אם יגע שם יאסר כדנ"ט, וכן כל סביבות הכפל [שלא נפקא עמו] צריך כדנ"ט.

וכן הנפק"מ אם הוציא מהתנור את המצה הכפולה או הנפוחה ביחד עם עוד מצות, האם המצה המונחת על גבי הכפולה או תחתיה, מאחר וזה תוך שיעור כדי נטילה נאסרת, או שנחשב לבלוע כחוש ואינו אוסר כלל.

ובפמ"ג [נפתיחה למעונת ח"צ פ"ג], כתב שבמקום הכפל עצמו נחשב לבעין ולא לבלוע, ולכן כתב השעה"צ [נסימן מס"א סקמ"ט] בשמו דאם נגעה מצה אחרת באותו מצה במקום הכפל עצמו, צריך נטילה.

אבל בחזו"א [אור"ח סימן ק"כ סקי"ד-ט"ז] מבואר שלדעת המג"א הצד החיצוני של הכפולה נחשב רק שבלוע בו חמץ, ולכן אינו אוסר כלל,

ולפי"ז אם בשעה שהוציא את המצה הכפולה או הנפוחה היתה ממש על גבי המרדה, תלוי אם נחשיבנו רק לבלוע לא יאסור את המרדה. אבל אם נחשיבנו לבעין יבלע ממנו לתוך המרדה.

ולכן כתב במ"ב [נסימן מס"א סקל"ז ונסימן מנ"א סקקי"א] שלכתחילה ראוי להוציא מצה כפולה במרדה אחרת.

ובדיעבד אם הוציא עם המרדה חמץ גמור יאסור את האחרות שמוציא אח"כ, כי מכלי בלוע יוצא גם בלי רוטב.

אבל אם הוציא עם המרדה רק מצה כפולה או נפוחה, מאחר ואינו אלא חומרא, בדיעבד אינו אוסר.

עוד יש לדון אפילו אם במקום הכפל עצמו אינו נחשב לבלוע, ודינו כבעין שאוסר בסמוך אליו כדי נטילה, האם גם ביחס לאותו מצה עצמה בהמשך נחשב החשש חמץ שבמקום כפל כבלוע, וא"כ יותר מכדי נטילה של מקום הכפולה אינו יכול לאסור, וכן אם נגעה בהמשך המצה הכפולה שלא במקום הכפל מצה אחרת אינה נאסרת, או שכל מה שבאותו מצה נחשב כבעין.

קנין הלכה

וכן בכל מאכל שרק בצידו אחד יש איסור כגון מי שאפה חלות והוסיף בקצה החלה עוד חתיכת בצק ונודע אחרי האפיה שהחתיכת תוספת היתה של הפרשת חלה, האם ביחס לכל המשך החלה נחשב מקום הפרשת חלה לבעין או לבלוע

דעת המג"א [סק"ג, והחזו"א או"מ נסימן ק"כ סקי"ד] שגם ביחס לצד השני של המצה עצמה, נחשב לבלוע ואינו מפליט, אבל דעת החק יעקב [סק"מ] והרע"א [סק"ג והג"מ מאיר סק"א, הצי"א הרע"א] שביחס לאותה חלה עצמה נחשב הכפולה שבצד השני לאיסור בעין, שאוסר בכולו,

תשובה לשאלה יא. מבואר ברמ"א [ס"א] שלענין ריחא שיש מקילין שדינו שוה לשאר איסורים, ויש מחמירים שבמקום שלכתחילה בשאר איסורים אסור, בפסח אסור בדיעבד ובמ"ב [סקי"ג] כתב שבמקום הפס"מ יש להקל שאינו אוסר כלל.

ולפי"ז בתנור גדול ופתוח לגמרי, לכו"ע חמץ שוה דינו לשאר איסורים. ולכן אם באפיית מצות, הכניסו בטעות לתנור מצה ששהתה זמן בחוץ, ונאפתה ביחד עם שאר המצות, מאחר והתנור של המצות פתוח, ובפרט אם הוא גם גדול, מותר בדיעבד.

ואם בפסח הכניסו בטעות לחמם מצה בתוך טוסטר של חמץ, או שבטעות לפני"כ אפו או חיממו חמץ בטוסטר של פסח, אפי' שהוא סתום וקטן, מאחר וזה בזה אחר זה מותר [כמנז"א נמ"א פס].

אבל אם הכניסו לחמם מצה בטוסטר, או הכניסו לאפות קוגל לפסח, או עוגה בתוך טוסטר, ונמצא שהיה שם באותה שעה מאכל של חמץ, תלוי במחלוקת הנ"ל אם בכה"ג שלדידן רק בהפס"מ מותר אם בחמץ מותר בדיעבד. ובש"ך [נסימן ק"מ סקי"ד-ט"ו] נשאר בזה בצ"ע, וכן נראה דעת הגר"א [סקי"א]. ובשפ"ד [שס סקי"ד] חילק שבגדול וסתום אפי' שלדידן מתירין רק בהפס"מ, מ"מ גם בחמץ מותר בכה"ג, אבל בתנור קטן וסתום בחמץ אסור אפי' בהפס"מ. ובמ"ב מבואר שבהפס"מ בכל האופנים מקילים אמנם כל זה רק אם הסירים היו מגולים, אבל אם אחד הסירים היה מכוסה הכל מותר, ואפי' לכתחילה. ולכן אם הקוגל היה מכוסה בנייר כסף וכדו' הכל מותר

ומ"מ רק באפיה או בבישול בהטמנה לזמן מרובה שייך איסור ריחא, אבל לזמן מועט בבישול והטמנה אין אפילו את הלכתחילה של ריחא ולכן אם הטמינו מרק לליל שבת הגדול, ביחד עם קוגל לליל הסדר, באותו תנור, מותר, ואפשר אפי' שלא במקום הפס"מ [כמנז"א נצי"אור הלכה ד"ה ששיין]. אבל אם הטמין טשולנט שהוא לכל הלילה, מותר בדיעבד רק בהפס"מ. ובמ"ב [סקי"ג] הביא בזה מחלוקת אחרונים אם אפשר להקל בשעת הדחק לצורך שמחת יו"ט. אבל אם אפו קוגל בדרגת חריפות מסויימת או דגים מתובלים היטב ביחד עם קוגל אטריות לשבת הגדול בזה קיי"ל שריחא אוסר אפילו בדיעבד והכל אסור ואפילו אם רק שהו ביחד זמן מועט.